

Urban odling

-exemplet Varvsstaden i Malmö

Fanny Jacobsson
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU Alnarp
Examensarbete Landskapsarkitektprogrammet
30 HP, Avancerad nivå E, Sveriges lantbruksuniversitet 2011

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp, Fakulteten för
landscapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Författare: Fanny Jacobsson

Titel: Urban odling - exemplet Varvsstaden i Malmö

Engelsk titel: Urban cultivation - the example Varvsstaden in Malmö

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Examen: Landskapsarkitektexamen

Huvudområde: Landskapsarkitektur

Handledare: Marie Larsson, landskapsarkitekt, Agr Dr och
universitetsadjunkt, område Landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Huvudexaminator: Anna Peterson, LTJ-fakulteten, område Landskapsarkitek-
tur, SLU Alnarp

Biträdande examinator: Mats Gyllin, LTJ-fakulteten, område Arbetsveten-
skap, ekonomi och miljöpsykologi, SLU Alnarp

Kurskod: EX0545

Kurstitel: Examensarbete i landskapsarkitektur

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad E

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2011

Nyckelord: Urban odling, stadsodling, Varvsstaden, Malmö

Serie: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Omslagsbild: Fanny Jacobsson

Abstract

This master's degree thesis in landscape architecture deals with the topic of urban cultivation with the intention of identifying the opportunities and limitations with which this is associated. The goal of the thesis is to achieve a greater understanding and knowledge of this subject. The Varvsstaden district of Malmö was chosen as an example to illustrate how cultivation could be implemented in a central neighborhood that is under development.

Literature studies were the basis of a review of knowledge of various aspects of urban cultivation. A qualitative mini-study has been conducted to find out how key people in Malmö from the three categories politicians, civil servants and growers regard urban cultivation and its potential and limitations. The review of knowledge of urban cultivation and the descriptions of Varvsstaden in Malmö have served as a basis for concept sketches of what cultivation in Varvsstaden could look like.

The results of the thesis show that there are many opportunities for urban cultivation, and there is much to gain by cultivating in the city. Limitations and barriers to growing in urban areas have also been identified. There are many obstacles to overcome if urban cultivation is to be improved and implemented to a greater extent.

Keywords: Urban cultivation, urban farming, urban agriculture, city farming, Varvsstaden, Malmö

Sammandrag

Detta examensarbete i landskapsarkitektur behandlar ämnet urban odling med avsikten att identifiera vilka möjligheter och begränsningar det finns med odling i staden. Målet med examensarbetet är att uppnå en större förståelse och kunskap inom detta ämne. Varvsstaden i Malmö har valts som ett exempel för att illustrera hur odlingar skulle kunna implementeras i en central stadsdel som är under utveckling.

Litteraturstudier har legat till grund för en kunskapsöversikt av olika aspekter av urban odling. En kvalitativ miniundersökning har utförts för att ta reda på hur nyckelpersoner i Malmö från de tre kategorierna; politiker, tjänstemän samt brukare ser på urban odling och dess möjligheter och begränsningar. Kunskapsöversikten om urban odling i allmänhet och beskrivningarna om Varvsstaden i Malmö har fungerat som underlag till idéskisser för hur odling i Varvsstaden skulle kunna se ut.

Resultatet av examensarbetet visar på att det finns många möjligheter med urban odling och att det finns mycket att vinna genom att odla i staden. Begränsningar och hinder för odling i urbana miljöer har också identifierats. För att urban odling ska fungera bättre och för att en implementering i större utsträckning ska kunna ske finns det många hinder att arbeta vidare med.

Nyckelord: Urban odling, stadsodling, Varvsstaden, Malmö

Förord

Tack till...

...Min familj som alltid finns där för mig

...Handledare Marie Larsson

...Karin Månsson, PEAB, utvecklingsansvarig för Varvsstaden

...Er som har svarat på frågor och mail

...Sist men inte minst; Austen-flickorna, vad hade studietiden varit utan er?!

Fanny Jacobsson

A handwritten signature in black ink, reading 'Fanny', enclosed within a simple, hand-drawn oval loop.

Innehåll

Abstract	3	Hyresrätt och Bostadsrätt	26
Sammandrag	3	Föreningar	26
Förord	4	Stadsdelsträdgårdar	26
Innehåll	5	Koloniträdgårdar	27
7 Inledning	7	Kommunal odling	27
Bakgrund	8	Kommersiell odling	28
Disposition	10	Tillfälliga odlingar och installationer	29
2 Urban Odling	11	Privat/Offentligt och utformning	31
Aspekter av urban odling	12	Landskapsarkitektens roll	34
Sociala värden	12	3 Röster om urban odling	35
Hälsa och livsstil	13	Miniundersökning	36
Miljö, Klimat och Energi	14	Politiker 1	36
Ekonomi	15	Politiker 2	37
Kommunal planering	16	Tjänsteman 1	37
Brukarmedverkan	20	Tjänsteman 2	38
Praktiska lösningar och skötsel	21	Brukare 1	38
Tekniska lösningar	22	Brukare 2	39
Ytor för odling i en tät stad	24	Analys och Reflektioner	40
Gröna tak	24	4 Varvsstaden	41
Vertikal grönska	24	Läge	42
Upplåtelseformer och initiativ	26	Förtätning i Malmö	43
Villaträdgården	26	Varvsstadens historia	44
		Varvsstaden idag	45

Varvsstadens framtid	48
Urban grönska och odling i Varvsstaden	50

5 Idéskisser 53

Arbetsgång	54
Solstudier	56
Innergård med odlingslotter	62
Innergård med ätliga växter	64
Restaurangodling	66
Kommersiell odling	68
Installationer	70

6 Diskussion och slutsatser 73

Reflektioner kring metod och kunskapsinhämtning	74
Diskussion	75
Varvsstaden	77
Slutsatser	78
Möjligheter	78
Begränsningar	78
Frågeställningar och forskning för framtiden	79

7 Referenser 81

7

Inledning

Bakgrund

Odling i staden är något som har kommit att uppmärksammas allt mer den senaste tiden. Urban odling berör också många av de aspekter som tas upp under utbildningen till landskapsarkitekt, det kan röra allt från planering, gestaltning, brukarmedverkan, växtförutsättningar till sociala aspekter. Det är ett komplext ämne och eftersom det på många sätt berör landskapsarkitektens roll har jag valt att fördjupa mig inom urban odling i mitt examensarbete.

Stadsförtätning har kommit att bli en allt viktigare strategi både på lokal och global nivå. I stadens struktur blir utrymmena för parker och urban grönska allt mer begränsade. Samtidigt som allt fler människor bor i städerna och staden förtätas har också intresset för urban odling ökat allt mer. Men hur ska den urbana odlingen inkorporeras och fungera i en stad där utrymmet blir mer och mer begränsat? Grönskan är en mycket viktig komponent från många olika aspekter. Det är viktigt att beakta de gröna värdena i staden och se vilka möjligheter och begränsningar det kan finnas för den urbana odlingen.

För att få en mer verklighetsanknuten utgångspunkt i mitt arbete ville jag ha en plats att utgå ifrån för att undersöka och göra idéskisser av hur urban odling skulle kunna se ut i en tät stadsdel.

Jag har under utbildningen till landskapsarkitekt flera gånger arbetat med områden i Malmö hamn. Som exempel kan nämnas ett projekt med bostadsexploatering i Nyhamnen och innan detta examensarbete gick jag en temakurs om vindkraft. I temakursen arbetade min grupp med vindkraftsetablering i Norra Hamnen. Genom dessa arbeten har jag kommit att bli allt mer intresserad av Malmös hamnområden, dess bakgrund, historia och framtid. Eftersom hamnen helt ligger på gamla utfyllnadsmassor har området egentligen ingen längre historik. Trots den korta historiken eller kanske på grund av detta har stora förändringar skett i Malmös hamnområden och det finns planer för stora omställningar även för framtiden. De traditionella hamnverksamheterna och industrierna har i allt större grad försvunnit för att ge plats åt bostäder, handel och kontor. Ett av de områden som står på tur är Varvsstaden. Varvsstaden kommer att genomgå en förvandling där

nya funktioner kommer att överta gamla och där en förtätning av strukturen kommer att ske.

Eftersom funktionerna i Varvsstaden helt kommer att förändras uppstår nya förhållanden, problem och möjligheter. Från att idag vara en sluten plats för allmänheten kommer området att öppnas upp för bostäder, kontor och handel och därmed ett utökat stadsliv. Med utgångspunkt i detta har jag valt att arbeta med Varvsstaden i Malmö som ett exempel för mina idéskisser om urban odling.

Jag har under examensarbets gång haft kontakt med Peab som äger marken i Varvsstaden och fått ta del av deras planer för framtiden. En av de aspekter Peab var intresserade av inför utvecklingen av Varvsstaden var just urban odling.

Genom detta examensarbete undersöker jag följande:

- Vilka möjligheter och begränsningar finns det för urban odling?
- Hur kan urban odling gestaltas i Varvsstaden, Malmö?

I mitt arbete tittar jag exempelvis på var man kan odla, hur det kan ske - olika upplåtelseformer, aspekter såsom privat/offentligt och hur de olika formerna av odling kan gestaltas. Jag har framför allt koncentrerat mig på odling som gäller grödor och ätliga växter men självklart innehåller även dessa anläggningar ofta andra växter också.

Mål

Målet med examensarbetet är att uppnå en större förståelse och kunskap om urban odling och vilka möjligheter och begränsningar som finns. Därutöver behandlas hur odling kan implementeras och gestaltas i staden. En del av arbetet består i att presentera idéskisser för urban odling i Varvsstaden, Malmö. Målgruppen för rapporten är landskapsarkitekter och stadsplanerare. Arbetet ska också kunna fungera som inspiration för kommuner och bygg- och

anläggningsföretag.

Tillvägagångssätt/Metod

- Litteraturstudier

Detta examensarbete har främst haft sin utgångspunkt i litteraturstudier. Böcker, avhandlingar, artiklar och dokument har använts för att göra en kunskapsöversikt av den urbana odlingen och för att fördjupa min kunskap och förståelse av ämnet. Detta utgör grunden för det efterföljande arbetet med miniundersökningen och idéskisserna. Även dokument och program från Malmö stad och Peab har använts som underlag för planerna och idéskisserna för Varvsstaden.

- Kontakter

Kontakt med Peab har varit en förutsättning för att ta fram ett underlagsmaterial och information om Varvsstaden, särskilt eftersom deras planarbete fortgår samtidigt som detta examensarbete. Jag har haft ett möte på Peabs kontor i Malmö där jag träffade Karin Månsson som är utvecklingsansvarig för Varvsstaden. Genom mail- och telefonkontakt har jag också följt en del av utvecklingsarbetet.

- Miniundersökning

En kvalitativ miniundersökning har utförts för att ta reda på hur nyckelpersoner i Malmö från de tre kategorierna; politiker, tjänstemän samt brukare ser på urban odling och dess möjligheter och begränsningar. Fem frågor har skickats till verkamma nyckelpersoner från dessa kategorier för att komplettera litteraturstudierna och ta reda på hur de ser på odling i staden.

Kvalitativa studier har till syfte att undersöka vilken karaktär en företeelse har (Wallén, 1996) och att upptäcka och identifiera egenskaper och beskaftenhet hos något, exempelvis den tillfrågades uppfattningar om något fenomen (Patel & Davidson, 2003). För sådant som är mångtydigt, vagt eller subjektivt som känslor och upplevelser och som inte direkt kan mätas, är kvalitativa

studier nödvändiga (Wallén, 1996). Den miniundersökning som är gjord för detta examensarbete är en kvalitativ studie där syftet var att identifiera de tillfrågades uppfattning och syn på urban odling, dess möjligheter och begränsningar.

Frågorna i undersökningar kan ha olika grad av standardisering och strukturering. Med graden av standardisering menas hur mycket ansvar som lämnas till intervjuaren när det gäller frågornas utformning och inbördes ordning. Med graden av strukturering menas i vilken utsträckning frågorna är fria för intervjupersonen att tolka fritt beroende på sin egen inställning eller erfarenheter från tidigare (Patel & Davidson, 2003).

Frågorna i min undersökning kan sägas ha en hög grad av standardisering eftersom de är likalydande frågor som ställs i exakt samma ordning till varje person. Graden av strukturering är låg eftersom undersökningen har frågor med öppna svar utan svarsalternativ. Svarsutrymmet är alltså stort för de tillfrågade att svara inom.

- Platsbesök

Platsbesök i Varvsstaden i Malmö har gjorts för att få en större förståelse för platsen och dess förutsättningar. Varvsstaden är inte öppen för allmänheten eftersom det bedrivs tung industri och för närvarande är en del av området även byggarbetsplats. Jag har både vandrat runt utanför själva området och dess avspärrningar för att uppleva platsen utifrån och sedan har jag även varit inne på området. Vid mitt besök inne i Varvsstaden fick jag en guidad tur av en av medarbetarna som arbetar på platsen. Eftersom platsen kommer att genomgå stora förändringar kommer mycket av det som finns idag inte att finnas kvar när Peab utvecklar Varvsstaden.

Jag har också träffat två av de anställda som arbetar med odlingar i projektet "Barn i stan" i Seved i Malmö när jag blev inbjuden att besöka och se deras verksamhet och odlingar.

- Skiss

Skissandet har använts som ett verktyg för att testa idéer och arbeta fram gestaltungsförslag.

Disposition

Rapporten börjar med en litteraturstudie i kapitel 2 där många av aspekterna som rör urban odling behandlas. Därefter, i kapitel 3 redogörs för en miniundersökning vars syfte är att öka kunskapen om hur nyckelpersoner i Malmö ser på urban odling, dess möjligheter och begränsningar. I kapitel 4 beskrivs Varvsstaden i Malmö och platsens bakgrund, nulägesbeskrivning och framtid. Ett antal idéskisser av hur urban odling kan gestaltas i den nya stadsdelen som kommer att skapas presenteras i kapitel 5. I det avslutande kapitlet för jag en diskussion och drar slutsatser utifrån det tidigare arbetet.

2

Urban Odling

Aspekter av urban odling

Detta kapitel baseras på litteraturstudier och behandlar en rad olika aspekter som rör urban odling, allt från sociala värden, hälsa, livsstil, klimat, ekonomi till kommunal planering, brukarmedverkan och olika upplåtelseformer.

Industrialiseringen av jordbruket har bidragit till landskap som är starkt produktionsbaserade och där en del värden som är kopplade till odling förbises. Enligt Taylor Lovell (2010) kan odling erbjuda många fördelar om upplägg och system utgår ifrån multifunktionalitet. Urban och peri-urban odling innebär en unik potential för multifunktionalitet särskilt på grund av närheten till platser där många människor bor och vistas (Taylor Lovell, 2010).

Att rättfärdiga urban odling endast ur en produktionssynpunkt kan vara svårt menar Taylor Lovell vidare. Men urban odling har så mycket mer att erbjuda och bör istället bedömas efter ett ramverk av multifunktionalitet där man tar hänsyn till alla tjänster och fördelar. Förutom produktionsfunktioner kan urban odling erbjuda ekologiska, kulturella, sociala och ekonomiska funktioner som kan främja samhället i både liten och stor skala (Taylor Lovell, 2010).

Sociala värden

Matsuoka och Kaplan (2008) analyserade 90 studier som publicerats i tidsskriften *Landscape and Urban Planning* och som på olika sätt berörde människors behov och förhållande till det urbana landskapet. De såg att sociala kontakter enligt ett flertal studier kan förbättras genom väl designade urbana platser. Förutom att skapa platser för möten i det offentliga rummet är även platser för avskildhet och privatliv av yttersta vikt (Matsuoka & Kaplan, 2008).

Många som odlar på exempelvis bostadsgårdar upplever att det blir naturliga mötesplatser för de boende där nya kontakter kan knytas och grannsamverkan kan stärkas (Schmidtbauer, 2008). Enligt Wakefield, Yeudall, Taron, Reynolds och Skinner (2007) kan "Community gardens" bli en plats för positiv social interaktion som bryter isolation. Detta kan vara särskilt värdefullt i områden med socialt utanförskap och marginalisering. Genom att dela redskap och

grönsaker med varandra öppnas dörrar upp för samtal om det gemensamma intresset för odling men också om andra frågor som kan vara av betydelse för grannskapet. När människor lär känna varandra är det också lättare att dela med sig av sin erfarenhet, bakgrund och kultur (Wakefield, Yeudall, Taron, Reynolds & Skinner, 2007). Genom att gemensamt odla lokalt kan alltså det sociala livet i staden förstärkas.

Matsuoka och Kaplans (2008) sammanställning av studier publicerade i *Landscape and Urban Planning* visade att närheten till natur och grönska är mycket viktigt. Olika grupper av människor uppfattar och använder dock det urbana landskapet på olika sätt. Skillnader kan finnas mellan olika åldersgrupper, kön och socioekonomisk tillhörighet men många av dessa olikheter är desamma mellan olika kulturer. Exempelvis tenderar yngre människor att vara mera attraherade av aktiva sysselsättningar medan vuxna och äldre ofta uppskattar miljöer som erbjuder kontemplation (Matsuoka & Kaplan, 2008). Odling i staden kan innefatta både aktiv sysselsättning men även platser för eftertanke och stillhet.

Larsson (2009) visar att odling har positiva sociala effekter i sin avhandling; *Stadsdelsträdgård – Plats för gemenskap och kreativa processer*. Att odla gemensamt i staden kan ha olika dimensioner. Genom odlingen kan medborgarna få möjlighet att sätta sin prägel på sin närmiljö och få en ökad delaktighet i skapandet av stadens rum. En stadsdelsträdgård kan fungera som ett medel för att skapa gemenskap och sammanhållning mellan människor. Gemenskapen i trädgårdsodlingen kan också leda till kreativa processer i skapandet av en plats där man kan prova sig fram och testa nya brukningssätt. Att gemensam odling är ett viktigt redskap för att skapa mötesplatser poängteras också i avhandlingen. Genom odlingen som mötesplats kan människor med olika bakgrund, ålder och individer och grupper som kanske inte i vanliga fall möts träffas. Gemensam odling i staden ger möjligheter att ta tillvara invånarnas egna initiativ och engagemang (Larsson, 2009). Liksom Larsson (2009) belyser även exempelvis Schmidtbauer (2008) och Wakefield et al. (2007) den urbana odlingens betydelse som just mötesplats.

Hälsa och livsstil

Odling av livsmedel har många olika aspekter för hälsan, både den psykiska och den fysiska. Detta berör odling i både liten och stor skala. I den lilla skalan kanske det framförallt rör odling som man utför själv där rekreationen genom odlingen upplevs som positiv för den psykiska hälsan men även att man producerar hälsosamma livsmedel för sin egen konsumtion. I det storskaliga jordbruket blir metoder och hanteringen av livsmedlet av yttersta vikt där till exempel missväxt, kontaminerade grödor och andra problem kan få förödande konsekvenser. I både den lilla och stora skalan kan det handla om livsstil, kunskap och vanor där vad man konsumerar och hur man lever sitt liv i hög grad påverkar hälsan.

Platser för rekreation framhålls ofta som mycket viktiga för människors vardagliga liv och för hälsan. Närheten till rekreationsplatser är också något som anses vara av yttersta vikt. Detta visade Matsuoka och Kaplan (2008) med sin analys av tidigare publicerade studier.

Viktiga platser för rekreation behöver inte vara traditionella ställen såsom skog och parker utan kan även vara renoverade industritomter, ödetomter och takträdgårdar. Behovet av rekreation kan därmed tillgodoses med både traditionella och otraditionella metoder och platser (Matsuoka & Kaplan, 2008). Att odla i staden kan vara en del av det utbud av rekreation som erbjuds stadens invånare.

Kontakt med naturen bidrar till en förbättrad livskvalitet där emotionella, mentala och fysiska aspekter kan beröras (Matsuoka & Kaplan, 2008). I en studie i Toronto undersökte Wakefield et al. (2007) hur odling upplevdes påverka hälsa och samhället hos trädgårdsodlare i "community gardens". Genom observationer, gruppdiskussioner och djupintervjuer samlade man in deltagarnas tankar och upplevelser. Några saker som nämndes av många var att möjligheten att odla i staden bidrog till en mer hälsosam livsstil i form av exempelvis näringsrik mat och mer träning. De medverkande sa sig också äta mer grönsaker genom sitt engagemang i trädgårdarna. Trädgårdsarbetet fick

många att må bättre både psykiskt och fysiskt (Wakefield et al., 2007).

Alnarps rehabiliteringsträdgård vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) i Alnarp är en plats där man har arbetat mycket med sambandet mellan utomhusvistelse, trädgårdsterapi och hälsa. Patienter med framförallt stressrelaterade besvär kommer efter remiss från behandlande läkare till trädgården där utomhusvistelse kombineras med exempelvis terapi, sjukgymnastik, övningar och reflektioner. Behandlingen är ett samarbete mellan olika professioner såsom, arbetsterapeut, läkare, psykiater, sjukgymnast, landskapsingenjör och landskapsarkitekt. Man fokuserar också mycket på att stärka patientens möjligheter och motivation att kunna återgå till arbete. Resultaten pekar på god och bestående återhämtning. Förutom behandling pågår forskning för att följa upp och utveckla det man kallar Alnarpsmetoden där trädgårdsterapi är ett koncept som syftar till att mobilisera individens självläkande krafter (SLU, 2010).

Förutom den psykiska hälsan har mat och odling en stark koppling till den fysiska hälsan. Fetma har till exempel blivit ett allt större problem för folkhälsan. I Sverige är varannan man och ungefär var tredje kvinna överviktig eller fet i åldrarna 16-84 år (SCB, 2008). Vanor och kunskap om livsmedel och matlagning spelar säkert en stor roll i detta men även tillgången och priserna på maten. Att öka kunskapen om livsmedel och att satsa på närodlad och föra människor närmare produktionen kan vara ett led till att förändra människors vanor. Trädgårdsskötsel och odling bidrar också till ökad fysisk aktivitet vilket är positivt för folkhälsan.

Nordahl (2009) skriver i sin bok *Public Produce - The New Urban Agriculture* bland annat om matförgiftning genom patogenkontaminerad mat som uppkommer med en alarmerande regelbundenhet. Det kan till exempel vara sjukdom orsakade av bakterier som E.coli eller olika former av salmonella. Grödorna kan infekteras genom exempelvis djurs avföring, gödsel eller vatten som används för att bevattna fälten. Ett system med stora producenter som distribuerar mat till olika delar av världen blir också ganska sårbart eftersom

det vid en smitta når många människor som riskerar att bli sjuka. I ett sådant system är det därför av yttersta vikt att hanteringen av livsmedel sker på ett korrekt sätt. Ett decentraliserat system med många mindre lokala producenter har inte samma kapacitet att smitta så många människor över stora geografiska områden (Nordahl, 2009). Urban odling skulle kunna vara ett led i att öka andelen lokala producenter.

Intresset för närodlad och exempelvis "Farmers Market" har enligt Nordahl (2009) ökat allt mer. Rörelser som "slow food" i motsats till snabbmat och "locavore" där anhängarna ämnar äta lokal mat som är producerat inom en radie på 100 *Miles* har också uppmärksammat vikten av odling i anslutning till var människor bor. Grönskan och de offentliga platserna i staden kan behöva omvärderas för att skapa förutsättningar till att de kan bidra med mer än estetik och rekreation. De offentliga platserna kan bidra till så mycket mer genom urban odling (Nordahl, 2009). Det finns stora möjligheter till att få urban odling att fungera multifunktionellt.

För att odling i staden ska lyckas och för att invånarna själva ska kunna producera en del av sin egen mat krävs kunskap och utbildningsprogram. Dessa program kan bidra till kunskap i hur man planterar, sköter och skördar maten (Nordahl, 2009). Under tidens gång har sådana kunskaper som de allra flesta hade i jordbrukssamhället inte längre behövts eftersom man inte längre behöver odla sin mat själv. Men kanske är det dags att omvärdera dessa kunskaper.

Miljö, Klimat och Energi

Odling och produktionen av mat är starkt kopplat till miljö och klimatet. Det storskaliga jordbruket bidrar inte bara till produktionen av mat utan har även en hel del negativ påverkan på miljön. En stor del av jordbruket är beroende av olja. Besprutning och gödning inverkar på marken, vattnet och dess växter och djur. En av de största frågorna inom livsmedelhanteringen är energiåtgången och transporterna. Maten produceras i många fall på platser långa avstånd från där den konsumeras. Mat från alla världens hörn går att hitta i de flesta

livsmedelsaffärer.

En grov uppskattning i rapporten *Fakta om maten och miljön – Konsumtionstrender, miljöpåverkan och livscykelanalyser* som kommer från Naturvårdsverket, 2003, beräknar att närmare 40% av det svenskarna äter kan vara importerat. Skattningen är baserad på handelsstatistik. Den största delen av den importerade maten kommer från Europa. En del av de produkter som produceras i Sverige och Europa har dock råvaror som är importerade från andra världsdelar (Carlsson-Kanyama & Engström, 2003). Våra matvanor och livsstil har bidragit till att en stor del av det som vi konsumerar importeras och färdas långa sträckor. Detta får konsekvenser för klimatet och energiåtgången när exempelvis en stor del av systemet är beroende av olja. Kanske kommer det i framtiden att bli allt viktigare att i större utsträckning producera en större andel av livsmedlen i närheten till där den konsumeras. Då kan strategier för urban odling bli ett led i detta.

Att beräkna energiåtgången för olika livsmedel kan vara en mycket komplicerad process där en rad olika parametrar kan inkluderas eller exkluderas. Beroende på hur uträkningarna är gjorda kan det vara svårt att jämföra olika siffror. Wallgren (2006) utförde en studie i Stockholm för att jämföra energiåtgången av transporterna för mat som såldes på "Bondens egen Marknad" med energianvändningen av transporterna för det konventionella livsmedelssystemet.

På "Bondens egen Marknad" ska lokalt producerade varor säljas och för marknaden i studien i Stockholm gällde en radie av 250 km. Data samlades in på marknaden och genom kontakt med lantbrukarna som sålde sina varor. Detta jämfördes sedan med motsvarande data från andra studier av det konventionella matsystemet. Undersökningen rörde mjöl/bröd, grönsaker/frukter, konserverade produkter/honung samt kött/ost. Resultatet av studien visade att det inte var någon större skillnad i energiåtgången för transporterna även om produkterna på "Bondens egen Marknad" hade färdats en avsevärt kortare sträcka än för det konventionella systemet. Detta gällde inte mat som

importerats med flyg som krävde en mycket stor del energi. För gruppen grönsaker/frukt visade det sig dock att energiåtgången var mycket lägre för varorna på marknaden än för varor från det konventionella systemet. Wallgren poängterar att jämförelsen med importerade grönsaker/frukt är mycket relevant eftersom en stor del av Sveriges konsumtion importeras. Samtidigt påpekar hon att förhållandena för produktion av grönsaker och frukt inom Sverige är begränsat till några månader (Wallgren, 2006).

Undersökningen i Stockholm koncentrerades på transporterna med parametrar som avstånd, transportsätt, kvantitet av lasten och energieffektiviteten av fordonet. Wallgren (2006) poängterar att frågorna kring transport inte är de enda som behöver beaktas utan även andra parametrar berör produktionen och försäljningen av livsmedel. Wallgren ser andra potentiella sätt att organisera hur lokala produkter säljs för att systemet ska bli mer energieffektiv. Exempel på det kan vara system med leverans av boxar med varor, direktförsäljning till restauranger, skolor eller distribution av produkter till affärer. Ett annat sätt är att utveckla webbaserade verktyg för kunder som kan ge producenterna information om kundernas preferenser. Ett sådant system skulle kunna fungera för att koordinera beställningar, logistik och packning men även ge lantbrukarna möjlighet att planera sådd och skörd. Genom systemet finns kontakt mellan konsumenter och producenter samt att det ger småproducenter en chans till att hitta nya sätt för försäljning och marknadsföring i den hårda konkurrensen från de stora producenterna (Wallgren, 2006). Dessa aspekter kan vara av vikt att beakta för att skapa bättre förutsättningar för att företag kopplade till odling ska kunna etablera sig i urbana miljöer och överleva i den hårda konkurrensen.

Wallgren (2006) ser "Bondens egen Marknad" och andra sätt för lokala matleveranser som system som inte är lika utvecklade som de konventionella och där det inte har gjorts särskilt många åtgärder för att förbättra energieffektiviteten. Potentialen för att skapa energireduceringar i de lokala systemen får därför anses vara ganska goda. Utveckling behöver också ske för tekniska aspekter såsom odling utan användning av fossila bränslen och

system för uppvärmning av växthus (Wallgren, 2006).

Urban odling kan också vara ett led i att stärka miljöarbetet i en stad. Att öka andelen grönska i staden har flera positiva aspekter såsom att det förbättrar luftkvaliteten, sänker temperaturen och absorberar en del av dagvattnet (Nordahl, 2009).

Ekonomi

Ekonomi när det gäller urban odling kan beröra en mängd olika aspekter, i både liten och stor skala, för individen, företag, kommun, land och världen i stort. Genom att odla en del av sin egen mat kan inköpskostnaderna av livsmedel exempelvis minska för individen. Det kan också handla om kostnader för att uppföra och sköta en anläggning. Alternativa former till det storskaliga jordbruket som till stor del är beroende av olja är också positivt ur en ekonomisk synpunkt.

Priserna på maten har stor betydelse för vad människor handlar. I många fall är ekologiska och närproducerade varor betydligt dyrare vilket kan göra att människor inte har råd eller drar sig för att köpa denna mat. En större satsning på närodlad och möjligheter att odla själv i staden kan ge fler människor chansen till mat som producerats nära där den konsumeras.

Närhet till grönska kan påverka priserna på fastigheterna i ett område. Människors önskan att ha närhet eller utsikt över grönområden bidrar till högre priser (Matsuoka & Kaplan, 2008). "Community gardens" har också på en del platser höjt värdet på angränsande fastigheter (Nordahl, 2009). Att erbjuda sina hyresgäster odlingsmöjligheter kan också vara en strategi för bostadsbolagen att försöka minska omflyttning. När en hyresgäst flyttar innebär det ofta höga kostnader för bostadsföretaget, särskilt om det sker efter en kort tid och där man inte omgående kan räkna med en ny hyresgäst. Genom att få hyresgästerna att bo kvar länge vilket skulle kunna ske genom att odlingsmöjligheter erbjuds kan företagets kostnader minska (Schmidtbauer,

2008).

Jordbruket är till stor del beroende av olja till exempelvis maskiner, för att driva bevattningsmedel och för transporter. Som vi alla vet är olja en ändlig resurs som också är mycket ekonomiskt och miljömässigt känslig. När priset på olja stiger finns också risken att priserna på mat stiger. Att producera så mycket som möjligt av födan i närheten av konsumenterna kan minska beroendet av oljan. Att säkra tillgången på mat kan också bidra till en större ekonomisk och nationell säkerhet. I kristider kan det också vara fördelaktigt att möjligheterna till odling av mat finns inom städerna. Alternativa former till det traditionella storskaliga jordbruket kan fungera som förstärkning, särskilt eftersom vi går en ganska oviss klimatisk framtid till mötes (Nordahl, 2009). Ekonomiskt sett kan det alltså vara viktigt ur flera synvinklar till att finna alternativa metoder och platser för odling av livsmedel.

Kommunal planering

För att urban odling i större utsträckning ska kunna ske och bli mer betydelsefull och för att andelen lokalproducerad mat ska öka krävs det enligt Nordahl (2009) att den största markägaren i staden; kommunen involveras. Kommunen måste spela den ledande rollen för att upprätta program, policys, och strategier för att implementera odling i staden. Det kommer att vara svårt att genomföra några större förändringar och åtgärder om den största markägaren och de som drar upp riktlinjerna för stadens planering är ointresserade och likgiltiga för urban odling. Om kommunen vill ha en mer hälsosam befolkning med en större tillgänglighet till lokalodlad mat och tror på att det kan gynna både individen och samhället i stort är urban odling ett steg för att uppnå detta (Nordahl, 2009).

Översiktsplanen är ett av de viktigaste och kraftfullaste dokumenten för en kommun. Mål och policys i översiktsplanen ska hjälpa till att styra projekt, program och i vilken riktning kommunen ska utvecklas (Nordahl, 2009). Att integrera urban odling i översiktsplanen blir ett sätt för kommunen att demonstrera på ett mer kraftfullt sätt hur viktigt man tycker att odling är.

I exempelvis Seattle integreras urban odling i den kommunala planeringen. Planerarna ser odlingen som en bra och nödvändig modell i nätverket inom staden. Man har också satt upp mål för att skapa en "community garden" för var 2500:e hushåll i de urbana delarna (Nordahl, 2009).

Att uppmuntra sina invånare att odla eller att välja närproducerade varor kan bidra till ett minskat behov av exempelvis transporter. Att i större utsträckning välja säsongsbetonad mat kan också minska behovet av import. I Karlstad testade man under en vecka att servera mer klimatsmart mat i kommunens alla skolor. Maten var säsongsbetonad och odlad i Sverige och förutom att vara ett mer klimatsmart alternativ gav många elever höga betyg till den nya maten. Både personal och elever upplevde också att mindre mat slängdes (Karlstads kommun, 2010).

Även Malmö stad har arbetat med att ta fram bättre mat för kommunens skolrestauranger. År 2008 var 43% av maten som serverades ekologiskt producerad och 2012 har man som målsättning att nå upp till 100%. Tanken är att ge barnen, de framtida konsumenterna en positiv syn på de ekologiska produkterna samtidigt som man bidrar till en förbättrad miljö genom att stödja den ekologiska odlingen. Att den ekologiska maten ofta är dyrare kan givetvis vara ett problem men genom att man exempelvis handlar säsongens råvaror och säsongsanpassar salladsbaren kan kostnaderna hållas nere. Varje dag serveras en avsevärd mängd mat i kommunens skolrestauranger och detta betyder också makt att påverka både producenter och konsumenter (Malmö stad, 2011b).

Kommunen har också möjlighet att göra satsningar på att tillgången till hälsosam och närproducerad mat ska öka exempelvis genom att uppföra policys för att främja odling av mat inom och i närhet till städerna (Nordahl, 2009). Tydliga policys och regelverk kan underlätta för både tjänstemän, företag och privatpersoner som vill odla i eller i närheten av urbana miljöer. För att stärka de gröna värdena i staden och lägga större vikt vid dem redan i

planeringsstadiet kan grönytefaktor användas som ett planeringsinstrument. Detta system användes i planeringen och uppbyggnaden av Bo01 i Malmö. Grönytefaktor beräknas som ett genomsnittligt värde för hela tomtens yta. Beroende på vilka förutsättningar olika delytor på tomten erbjuder för växtlighet och lokalt omhändertagande av dagvatten erhålls olika värden. Värdena ligger mellan 0,0 och 1,0. För att bygglovsgivningen ska gå igenom måste förslagen och handlingarna till nybyggnation uppfylla kraven för grönytefaktor. I fallet med Bo01 var värdet satt till lägst 0,5. I bygglovansökan kan uppfyllandet av kraven redovisas genom ritningar i plan och fasad, i text och med beräkningar (Persson, 1999). Grönytefaktor skulle kunna användas som ett instrument för att även öka den urbana odlingen av mat. Genom att inkorporera grönytefaktor i beslut och planprogram redan i planeringsstadiet av uppbyggnaden av nya områden kan man styra utvecklingen och premiera urban odling.

Det kan dock finnas många hinder och steg att övervinna innan kommunen kommer till att använda grönytefaktor som ett redskap för att öka grönskan och odlingen i staden i större utsträckning. Det finns intresse och tendenser till att användningen av grönytefaktor kan öka som ett instrument för att stärka om än inte odling av mat men grönska i stort som ett viktigt element vid nybyggnation. Verktuget har som sagt använts i Malmö och nu har även Stockholm utvecklat metoden för att den ska kunna användas i planarbetet för bostadsområdet Norra Djurgårdsstaden.

Eftersom grönytefaktor inte har använts i någon större utsträckning i Sverige finns det fortfarande många aspekter att undersöka och ställa sig kritisk till. Detta är något som Delshammar (2011) belyser i ledaren "0,6 – Hur bra är det?" på Moviums hemsida (www.movium.slu.se). Ledaren utgår från projektet Norra Djurgårdsstaden i Stockholm där grönytefaktor ska nå ett värde av 0,6. Enligt Delshammar finns det en risk att fokuset hamnar på medlen snarare än på målen och att modellen med grönytefaktor blir godtycklig. En av svårigheterna är att modellen ska fånga in många frågor såsom dagvattenhantering, klimat, sociala värden och biodiversitet i ett enda

grepp. Ett annat grundläggande problem är att det går att byta ut en insats mot en annan för att nå upp till de utsatta värdena. Detta skulle kunna leda till att det blir en brist på exempelvis lekbara ytor om satsningarna endast görs på gröna tak och väggar. Delshammar riktar även kritik mot att inhemskt växtmaterial ska premieras och att det är godtyckligt vilka sociala värden som ska främjas. Enligt Delshammar skulle det vara bättre om målen istället för medlen beskrivs för att en god miljö ska uppnås (Delshammar, 2011). Det finns alltså mycket att utveckla vidare innan metoden med grönytefaktor kan fungera fullt ut.

Taylor Lovell (2010) har i sin artikel *Multifunctional Urban Agriculture for Sustainable Land Use Planning in the United States* sammanställt en tabell som sammanfattar många av de aspekter som rör urban odling och planering. För att den urbana odlingen ska kunna utvecklas i en större skala krävs stödjande planeringsstrategier från kommunen. De projekt som startas av medborgare kommer också i många fall förr eller senare i kontakt med kommunen, det kan gälla exempelvis upplåtelse av mark, tillstånd eller olika samarbetsformer. När dessa frågor dyker upp är det positivt om kommunen har medel och strategier att handla utifrån.

Tabell efter Taylor Lovell (2010) som beskriver planeringsstrategier som kan stödja olika funktioner av urban odling .

Funktion	Beskrivning och Motivering	Stödjande planeringsstrategier
Produktion	Urbant jordbruk producerar frukt, grönsaker, svamp, örter, medicinalväxter, kött, mjölk, ost, ägg och andra produkter.	Tillhandahålla ändamålsenlig, tillgänglig och säker mark med bra soltillgång och bevattningsmöjligheter.
Energiushållning	Att producera mat lokalt minskar energianvändningen för insatsvaror, transporter och förpackningar.	Utveckla transportsystem och nätverk för att effektivt få mat till konsumenterna.
Avfallshantering	Organiska restprodukter kan komposteras och användas som en resurs för att odla mat och andra produkter.	Identifiera system för att samla in, avleda och transportera organiskt avfall från deponier till det urbana jordbruket.
Biologisk mångfald	Jordbrukssystem kan stödja ett brett spektrum av arter, inklusive inhemska växter, som grödor eller växter sammankopplade med jordbruket.	Omvandla en del öppna ytor med låg mångfald (ex. gräsmattor) till "community gardens" och odling.
Mikroklimatskontroll	Urbant jordbruk kan positivt påverka mikroklimatet genom fuktkontroll, vindskydd och skugga.	Tillåta planteringar med ätbara växter i tätbebyggda områden för att bekämpa effekten av "urban heat islands" och andra ogynnsamma klimatförhållanden.
Urban grönska	"Community gardens" och bakgårdar kan bidra till grönare städer samt förbättra estetik och välbefinnande.	Stödja insatser för att omvandla obebyggda och övergivna tomter till produktiva grönområden som kan användas av invånarna.

Funktion	Beskrivning och Motivering	Stödjande planeringsstrategier
Ekonomisk förnyelse	Urbant jordbruk kan erbjuda nya arbetstillfällen för områdets invånare och vitalitet i form av förbättrad ekonomi i samhället.	Skapa nätverk för att ansluta arbetare, bönder och marknader som kan bidra till att bibehålla och generera nya satsningar.
Samhällsgemenskap	Samhällets medlemmar upplever ofta trädgårdsarbete och odling som en social aktivitet genom att man delar mat, kunskap och arbete.	Tillsammans med "community gardens" integrera andra verksamheter och funktioner för att uppmuntra gemenskap.
Hälsa	Förutom de kända fördelarna med tillgången till grönområden, erbjuder urban odling hälsosam mat och uppmuntrar fysisk aktivitet.	Undersöka möjligheterna att utveckla samhällsprogram för trädgård / odling som en hälsosam livsstil.
Kulturarv	Urban odling kan ge tillgång till sällsynta etniska livsmedel som normalt inte finns i befintliga affärer.	Integrera "community gardens" i områden som har många invandrargrupper, och länka till kultur.
Utbildning	Barn och vuxna lär sig om livsmedel, näringslära, matlagning, miljö, ekonomi och olika kulturer genom det urbana jordbruket.	Erbjuda trädgårdsarbete och urbana odlingsverksamheter inom befintliga program, särskilt under sommaren.

Brukarmedverkan

Matsuoka och Kaplans (2008) analys av studier publicerade i *Landscape and Urban Planning* visar på att brukarmedverkan i designprocessen är av stor betydelse för att uppnå en bättre design och för att främja invånarnas stöd för urbana landskap. Detta är också något som allt fler forskare, designers och kommunala planerare har uppmärksammat. Att involvera lokala grupper tidigt i planeringsprocessen gör att konflikter kan förutses och lösas smidigare. Invånarnas input kan vara ledande för att skapa en design som tar tillvara olika behov och som anknyter till den lokala kulturen och historien för en plats (Matsuoka & Kaplan, 2008).

Enligt Delshammar (2005) kräver brukarmedverkan fyra olika perspektiv, nämligen; från medverkande brukares sida, från de som inte medverkar, från förvaltningen samt från själva parken. Dessa perspektiv kan ligga till grund för förståelsen och planeringen kring brukarmedverkan. Allt fler aktörer och olika typer av aktörer inom den kommunala parkverksamheten kräver en strategisk planering. Denna strategiska planering kan beskriva verksamheten utifrån de olika aktörernas perspektiv och bör också ta ställning till vilken roll ideella organisationer och enskilda brukare ska ha (Delshammar, 2005).

Brukarmedverkan förekommer i olika omfattning i de flesta av Sveriges kommuner. Det är dock en mycket liten del av all parkmark som faktiskt sköts av brukarna idag. Tiderna har förändrats och parkförvaltningarna har allt fler aktörer att arbeta med än tidigare. Brukarmedverkan är en del av denna förändringsprocess och det är därför viktigt med kunskaper och fördjupningar inom området för att parkförvaltningen ska kunna utvecklas. Skillnaden mellan en professionell parkskötare och en brukare är att den professionella handlar utifrån en anställning och en brukare utifrån sin privata ståndpunkt. Detta behöver dock inte alltid betyda att den professionella har mer erfarenhet eller kunskap än brukaren. Ökat inflytande från medborgare är en mycket viktig del i de demokratiska processerna och offentliga utredningar har belyst brukarmedverkan som en viktig komponent att arbeta vidare med (Delshammar, 2006).

Motiven från politiskt håll kan bland annat vara att ge medborgarna större möjligheter att påverka den kommunala servicen samt att ge den offentliga sektorn större legitimitet genom att brukaren medverkar. Motiven från brukarens håll att engagera sig kan handla om att man vill påverka sin närmiljö där man bor och vistas mycket för att skapa en större trivsel samt för att höja områdets status. Att säkra en funktion i utemiljön som kanske hotas av förfall eller nedläggning kan vara en annan aspekt varför människor väljer att medverka. Parkmarken är ofta en plats för många olika aktiviteter och ett exempel på en kreativ aktivitet är odling. Odlingen kan också ses som en social aktivitet eftersom den oftast sker tillsammans med andra människor. Parkmarken blir ett alternativ till trädgården för de människor som kanske inte har tillgång till en egen trädgård. Motiven från brukarens håll att engagera sig kan också ändra sig med tidens gång. Från parkförvaltningens håll kan man få bättre kunskap om brukaren genom brukarmedverkan. Att använda brukarmedverkan som en besparingsmetod är dock tveksamt (Delshammar, 2006).

För att brukarmedverkan ska fungera på ett bra sätt behövs det strategier från kommunens och parkförvaltningens sida. Ett av de första viktiga stegen är att skapa en acceptans för brukarmedverkan inom den egna organisationen och sen också bland eventuella entreprenörer som har hand om utemiljön och skötseln. Rutiner och mallar för exempelvis avtal kan underlätta förutsättningarna för medverkan. Enligt Delshammar (2006) ska sådana avtal inte reglera vad brukarna ska göra utan vad de får och inte får göra. Parkförvaltningen måste alltid ha en beredskap för skötseln om brukarna inte hinner med och för moment som inte är lämpliga att utföras av brukarna såsom fällning av träd och tillsyn av lekplatser. Planer för vilka platser som passar bra för brukarmedverkan och vilka som är mindre lämpliga skulle kunna arbetas in i kommunens grönstrukturplanering. En viktig fråga att beakta är också hur brukarmedverkan påverkar andra människor som inte medverkar men som använder och vistas på platsen på andra sätt (Delshammar, 2006).

Enligt Matsuoka och Kaplan (2008) kan brukarmedverkan i planerings- och

designprocessen av stadens gröna rum alltså vara ett positivt verktyg för att främja invånarnas stöd för platser och för att stärka känslan av tillhörighet. Delshammar (2006) anser att brukarmedverkan i skötseln kan vara ett verktyg för de demokratiska processerna där meborgarna kan ges ett ökat inflytande.

Praktiska lösningar och skötsel

De praktiska lösningarna och skötseln för odlingarna beror självklart på vilken upplåtelseform som odlingarna omfattas av. I olika föreningar och i koloniträdgårdar kan det finnas ytor som man sköter tillsammans och så de privata som man sköter själv. Skötselkontrakt kan upprättas för att underlätta och klargöra vad som var och en är ansvarig för.

Odling och trädgårdsskötsel kräver ofta en rad olika redskap som ska förvaras någonstans. I de flesta fall finns det ingen central lösning utan var och en har olika lösningar. Ibland finns möjlighet att förvara saker i källare eller i förråd. Andra gånger lämnas redskapen ute och på odlingslotter är det vanligt att man skaffar sig en låda (Horgby & Jarlov, 1991).

En stor del av stadens grönska sköts av kommunen eller upphandlade entreprenörer. I kommunerna finns det redan erfaren och engagerad skötselpersonal som tar hand om stadens gator, torg och grönska. Denna skötsel kan också omfatta odling eller om så inte är fallet idag utvidgas till att omfatta även detta i framtiden.

Ett av de största problemen enligt många är att fruktbärande träd och buskar i staden skräpar ner. Men frukten och bären behöver inte bara ses som skräp utan som ett tillskott där stadens invånare kan ta del av skörden. Likväl som man motiverar att klippa skötselintensiva gräsmattor för öppenhet, rekreation och sport kan man motivera att fruktbärande växter tillför estetiska värden, variation och mat som både människor och djur kan ta del av (Nordahl, 2009).

I USA har en del kommuner tagit en mycket aktiv del i skötseln och driften av matproducerande satsningar i staden och skapat speciella enheter inom

befintliga kommunavdelningar för det urbana jordbruket och odlingen. Exempelvis har de två amerikanska städerna Des Moines och Portland program för urbant jordbruk inom respektive Park- och Rekreationsavdelning. Bland annat distribuerar man plantor, samordnar plantering, tillhandahåller konsultation och utbildning, anslår bidrag, arbetar med program för hållbarhet och matsäkerhet i staden. Demonstrationsträdgårdar och skötsel av odlingslotter där skörden doneras till fattiga och behövande i staden är andra ansvarsområden. I stället för att skapa en enhet inom en befintlig avdelning kan en effektiv strategi också vara att skapa en helt ny avdelning som ansvarar för den urbana odlingen. Om odlingen ska få bättre förutsättningar och bli en integrerad del av den urbana infrastrukturen måste kommunen ta itu med ämnet i ett vidare sammanhang (Nordahl, 2009).

En viktig del för odling är att kunna ta hand om trädgårdsavfallet och sedan återföra materialet till jorden genom kompostering. Sopbergen kan även minska genom att de organiska hushållssoporna komposteras. Detta kan sedan med fördel användas till odlingarna. Det finns en rad olika modeller för kompost.

För att kompostera köks- och/eller latrinavfall krävs oftast tillstånd från kommunens miljöförvaltning eller liknande. Placeras komposten inomhus kan speciella regler gälla. Det är viktigt att minska lukt och att komposten inte lockar till sig råttor och andra djur som kan innebära sanitära olägenheter.

Tekniska lösningar

Staden har ofta speciella förhållanden som i stor grad påverkar vad och var odling kan ske. Mikroklimatet kan vara utmanande med höga byggnader som kastar djupa skuggor och starka vindar som skapas genom turbulens och vindtunnlar. Det kan vara positivt i andra aspekter såsom att byggnaderna i staden alstrar, reflekterar och avger värme (urban heat island). Denna värme kan vara värdefull att utnyttja, särskilt i länder som har ett relativt kallt klimat. Värmen i staden gör att växtsäsongen förlängs och man kan odla under en längre period än på landsbygden. Möjligheter till att odla fler sorters grödor ökar också (Nordahl, 2009).

I staden finns risken att jorden är kontaminerad av tidigare verksamheter eller på grund av läget. Detta och luftföroreningar är något som en del odlare oroar sig för (Wakefield et al. 2007). I sitt arbete med boken *Cityodling* beslutade författaren Israelsson (2004) att försöka ta reda på fakta om gifter och odling i staden. Hon kontaktade en rad olika forskare som kom med beskedet att eftersom bensinen inte längre innehåller bly är det ofarligt att äta grönsakerna. Det fanns dock ingen forskning som stödde deras påståenden. Israelsson kontaktade Fritidsodlarnas riksorganisation (FOR) som därmed inledde en mindre undersökning. Plocksallat odlades vid hårt trafikerade gator och vägar och sköljdes och skickades till analys efter skörd. När det gällde tungmetaller låg halterna under gränsvärdena men sallat som hade odlats vid de mest trafikerade vägarna hade förhöjda halter av polyaromatiska kolväten (PAH). Det är miljöfarliga ämnen som är omdebatterade och som det för närvarande inte finns några gränsvärden för. En riktlinje kan vara att för säkerhetens skull inte odla grönsaker inom 20 meter från vägar som är hårt trafikerade (Israelsson, 2004, s. 8). Annars ska det inte vara någon fara att äta grönsakerna, men de ska sköljas. På en del platser finns dock problem med att jorden är förorenad efter exempelvis att det förr dumpades sopor eller att miljöfarlig verksamhet har bedrivits. Rostig metall, porslinskärvor, soprester eller att jorden har en konstig färg eller struktur kan vara indikationer på detta. Jorden bör då analyseras innan man börjar odla och det kan göras genom kontakt med miljökontoret (Israelsson, 2004).

Projektet "Stadsjord" i Göteborg arbetar för att uppmuntra odling i staden för att produktionen av grönsaker, frukter och bär ska bli mer lokal. Genom Niklas Wennberg som arbetar med Stadsjord fick Västra Götalandsregionens Miljömedicinska Centrum i uppdrag att undersöka exponeringen av miljögifter i stadsodlade grönsaker och om det finns några eventuella hälsorisker. Enligt överläkaren Tondel (2010) som skrivit rapporten saknas det utförliga studier av miljögifter i stadsodlade grödor och någon riskbedömning vid konsumtion. De undersökningar som är gjorda är utförda på sallad och vinbär men eftersom sallad anses vara en känslig indikator för miljögifter är det osannolikt att bedömningen för andra livsmedel skulle skilja sig åt. Tondel sammanställde och analyserade tre tidigare rapporter om gifter i stadsodlade livsmedel och som begränsat sig till luftburen deposition. Analyserna rörde först och främst bly och kadmium samt halten bens(a)pyren (BaP) som indikatorsubstans på halten Polycykliska aromatiska kolväten (PAH). Genom att skölja framförallt sallad kan man minska halterna av BaP med hälften. Eftersom studierna är mycket begränsade i antal försvåras dock den samlade miljömedicinska bedömningen. Det kan tänkas att livsmedel odlad nära hårt trafikerade vägar, industrier, förbränningsanläggningar och på gammal industrimark kan innebära en ökad exponering av miljögifter. Utifrån de studier som är gjorda i Sverige skulle det dock inte innebära någon hälsorisk att konsumera stadsodlad mat (Tondel, 2010).

Det är som sagt ganska begränsat med undersökningar om hur eventuella gifter och föroreningar tas upp i de stadsodlade livsmedlen och i vilken grad de skulle kunna vara hälsofarliga. När det gäller de tidigare refererade undersökningarna rörde de framförallt påverkan av luftburen deposition. Det tycks dock saknas undersökningar för hur föroreningar i mark inverkar på stadsodlad mat och hälsan.

Odlingsnätverket Mykorrhiza som bland annat verkar i Malmö fick ett tvåårigt brukaravtal från Malmö stad att odla i en del av Enskifteshagen. Efter det att man började odla hittades en utredning från 2002 som avslöjade att

marken innehöll väldigt höga halter av cancerogena ämnen. Nya prover togs som visade att halterna låg under gränsvärdena men att de fortfarande var relativt höga. Naturvårdsverkets riktvärden för förorenad mark vid känslig markanvändning överskreds för vissa ämnen, för att de ska vara skadliga krävs dock en lång exponeringstid. Efter rapporterna beslutade sig medlemmarna i Mykorrhiza att avstå från att äta av höstens skörd (Anjou, 2010).

Dessa exempel på undersökningar och projekt visar på att det finns en oro över de föroreningar och gifter som finns och hur det kan påverka hälsan om man äter grödor odlade i staden. Eftersom det kan finnas kontaminerad mark på många platser runt om i staden samt att luftföroreningarna kan tänkas vara större i staden än på landsbygden kan det innebära vissa problem för den urbana odlingen. För att skapa bättre förutsättningar bör det bli lättare och billigare att utföra jordprover samt att man bör bli bättre på att kartlägga var föroreningar finns. Eftersom byggnation ofta innebär stora schaktmassor som förflyttas till andra platser kan det också vara värdefullt att vara mer restriktiv och ha bättre koll på vilken kvalitet jorden har samt var den i slutänden hamnar. Åtgärder för att sanera marken kan vara mycket komplicerade och kostsamma så metoder för detta är också något som kan utvecklas ytterligare.

Bevattnings är en mycket viktig komponent för den urbana odlingen, särskilt eftersom många miljöer i staden innebär torrare klimat. Användningen och kostnaden av bevattnings kan innebära en del bekymmer. Sker odlingen genom kommunen eller en förening är förutsättningarna bra för att gemensamt ordna vattenposter eller bevattningsystem. Hushållning av vatten är självklart viktigt och att ta tillvara på regnvattnet kan vara ett sätt att minska användningen av rent dricksvatten.

Horgby och Jarlöv (1991) poängterar också vikten av tillgången på vatten. I deras studier av lägenhetsträdgårdar såg de att i områden där det inte fanns något vatten eller där det var svåråtkomligt påverkades intresset för odling negativt. För friliggande odlingar var en sommarvattenledning en lösning som ofta tillämpades. Där det fanns vattenposter återstod dock frågan om

vem som ska betala. En del bostadsbolag bjöd på vattnet och andra tog ut en schablonavgift för att täcka de förväntade utgifterna (Horgby & Jarlöv, 1991).

Ett sätt att odla i staden är genom hydroponisk odling i exempelvis växthus (se bild 1). Hydroponisk odling innebär att man odlar i vatten i stället för i jord. Olika sorters medium kan användas för stöd och stabilitet till växten. Vattnet tillförs näringslösning som nog kan kontrolleras och anpassas för växterna. De hydroponiska odlingarna har den fördelen att man slipper att hantera stora jordvolymerna och därmed stor vikt. Jordvolymerna behöver också ofta bytas ut efter ett tag. Att slippa stora jordvolymerna som väger mycket kan vara positivt om odlingen sker exempelvis på tak, i växthus eller inomhus. Eftersom tekniken är ganska lätt att kontrollera används den även i storskalig kommersiell produktion.

Bild 1. Anläggning för hydroponisk odling från företaget Green Fortune för exempelvis växthusodling på tak. Foto: Green Fortune.

Ytor för odling i en tät stad

Gröna tak

Tak är enligt Dunnett och Kingsbury (2004) en outnyttjad resurs inom städer och dess förorter. Även Emilsson (2005) ser potential med gröna tak för att bidra till en bättre urban miljö. Enligt Emilsson är fördelarna med gröna tak starkt kopplade till designen av systemen där substrat och skötsel är av stor vikt. Dunnett och Kingsbury (2004) anser att om den bärande kapaciteten är tillräcklig och konstruktionen väl planerad finns stora möjligheter att använda taken för rekreation, särskilt i områden där ytorna i markplan är mycket begränsade. Att taken har begränsad tillgänglighet kan ha både sina för- och nackdelar. Allmänheten har inte samma tillträde som till ytor i markplan men å andra sidan kan man göra en större satsning för de boende i huset, det blir lättare att kontrollera användningen och få en miljö som är säkrare från överfall och vandalism (Dunnett & Kingsbury, 2004). Enligt Emilsson (2005) har olika typer av gröna tak olika värden och funktioner. Det är möjligt att överföra vissa värden och funktioner som vanligtvis är kopplade till markplan till gröna tak, men inte alla. Emilsson anser att planeringsverktyg skulle kunna förbättra statusen för urbana grönytor men skillnaderna mellan värde och funktion för olika sorters gröna tak är viktiga att beakta i planeringsverktyg.

Gröna tak erbjuder också stora möjligheter för odling av närproducerad mat som därmed minskar transporter över långa avstånd. Matproducerande växter kan kombineras med prydnadsväxter i konventionella takträdgårdar, man kan låta de boende få odla själva men även använda takytor för ekonomisk produktion eller för restauranger att odla en del av sin mat (Dunnett & Kingsbury, 2004).

Den bärande kapaciteten måste naturligtvis beaktas och begränsar också vad som kan odlas på taken. Användning av odlingsmedium som inte väger så mycket, växthus, teknik och hydroponisk odling kan dock utöka potentialen för odling på tak (Dunnett & Kingsbury, 2004).

Vertikal grönska

I staden innebär ofta markytan stora värden som man gärna exploaterar med bebyggelse. I stora och täta städer kan också marken bli en bristvara som är svår att komma över. I konkurrensen mellan att använda marken för gröna ytor och bebyggelse är det i många fall bebyggelsen som vinner. Utbredningen av staden och de horisontella dimensionerna är det som oftast dominerar men inom detta finns också mycket outnyttjad vertikal yta som kan användas för odling.

Förutom de positiva effekter och kvalitéer som växter och grönska generellt bidrar med har planteringar på tak och väggar den fördelen att de bidrar till grönska på platser där konventionella planteringar inte är möjliga. Därmed kan grönskans positiva effekter finnas på många fler platser. Olika sorters stora perenna klätterväxter är det som oftast används för att skapa gröna fasader. De flesta klätterväxter når dock inte högre än två våningar med vissa undantag. Med ny modern teknik kan en vidare palett med växter användas till högre höjder (Dunnett & Kingsbury, 2004).

Förutom perenner kan fasaderna även kläs in med annueller och växter som inte klättrar. Spaljerade fruktträd är ett exempel på ett alternativ till att täcka en vägg med vanliga klätterväxter. De spaljerade fruktträden har även estetiska kvalitéer under vintern när grenverket tecknas mot väggen. Traditionella sorter av spaljerade fruktträd kräver dock mycket skötsel och stor kunskap i hur beskärning och spaljering ska gå tillväga. Det finns även en del moderna miniatyrvarieteter som inte kräver lika mycket skötsel (Dunnett & Kingsbury, 2004).

En plats där man har använt klätterväxter som bildar gröna väggar på ett innovativt sätt är MFO Park i Zürich (se bild 2-3). Det rör sig dock inte om framförallt ätliga växter men visar ändå på möjligheterna att skapa grönska i tre dimensioner i en miljö som från början inte har särskilt mycket växtlighet.

MFO Park ligger i ett gammalt industriområde som har omvandlats för nya

funktioner såsom handel, bostäder och rekreation. Parken öppnades i maj 2002 och projektteamet bestod av Burckhardt & Partner och Raderschall Landschaftsarchitekten AG (Dunnett & Kingsbury, 2004).

Det dominerande elementet i parken består av ett stålskelett som påminner om de stora industrilokaler som är vanliga i industriområden. Byggnaden har flera våningar med ett stort öppet rum, ett torg, i mitten. Trappor leder upp till de olika våningarna där balkonger och sittplatser finns utplacerade med en spännande utsikt över omgivningen. Stålskelettet täcks med en rad olika klätterväxter som har olika kvalitéer under säsongernas gång.

Bild 2. MFO Park i Zürich. Foto: Fanny Jacobsson

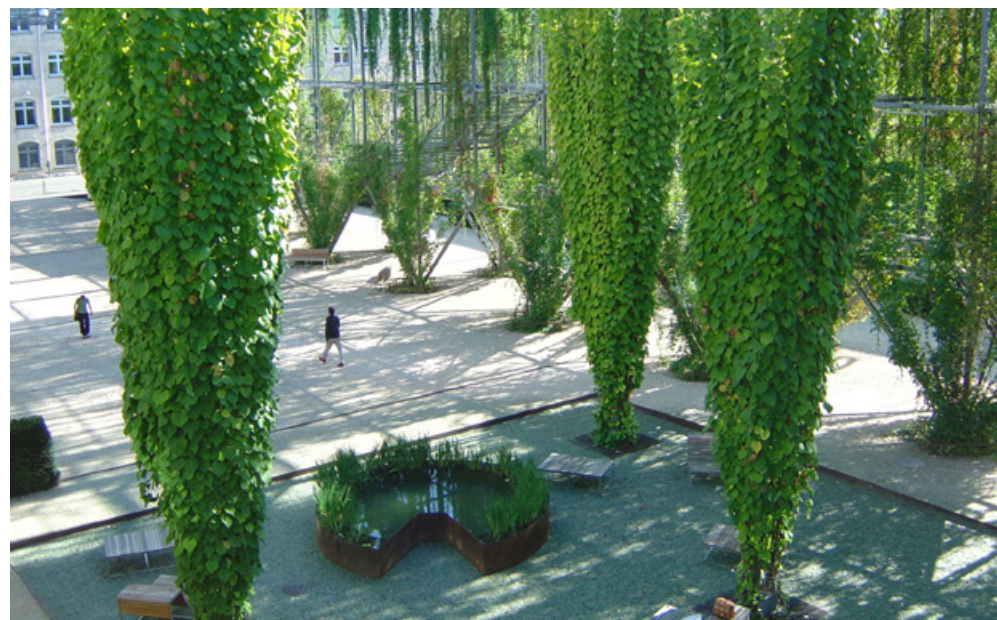

Bild 3. Klätterväxter täcker parkens metallkonstruktioner. Foto: Fanny Jacobsson

Upplåtelseformer och initiativ

När det gäller upplåtelseformer och initiativ till urban odling finns det många olika exempel och möjligheter att utgå ifrån.

Villaträdgården

Villaträdgården är en självklar plats för odling för många människor. Enligt Svala (2008) kan Egnahemsrörelsen som tog plats kring sekelskiftet 1900 ses som länken från landet till staden. Människor som lämnade lantbruket och började arbeta i staden tog ofta med sig sitt trädgårdsintresse, kunskap och nyttotänkande till egnahemsområdena. Genom en egen täppa att odla skulle befolkningen fästas vid jorden och inte lockas till emigration till Amerika. Egnahemsrörelsen sågs som en motkraft till emigrationen. Trädgården följde med arbetarna från landet till staden och anpassades till det nya villaidealet. Enligt Svala försvann dock nyttotänkandet med trädgårdens produkter som en försörjningsreserv för familjen under mitten av 1900-talet (Svala, 2008).

Att bevara centralt belägna villor kan i vissa fall stå i konflikt med de förtätningstankar som finns. Men äldre villor är i många fall kulturhistoriskt intressanta byggnader som tillsammans med uppvuxna trädgårdar utgör ett positivt inslag i stadsbilden och som historiskt och än idag används för odling i staden.

Hyresrätt och Bostadsrätt

Trädgårdar och odlingslotter som tillhör hyresrätter eller bostadsrätter är ett sätt att införa möjligheter till odling i staden. Horgby och Jarlöv (1991) studerade lägenhetsträdgårdar till boken *Lägenhetsträdgårdar – ett nygammalt sätt att förbättra bostadsmiljön*. De studerade exemplen innefattade många olika typer av utformning och avtal om trädgården. En del trädgårdar/odlingslotter var direkt kopplade till bostaden som exempelvis för marklägenheter, en del var friliggande på gården och andra var friliggande utanför gården. Vissa trädgårdar ingick i den ursprungliga avgiften för bostaden, andra omfattades av tilläggskontrakt, köer eller odlingsföreningar. De flesta av de studerade exemplen fanns i områden med en exploateringsgrad som inte översteg 0,8. Enligt Horgby och Jarlöv bör exploateringsgraden inte överstiga 0,7 för att ge

förutsättningar för lägenhetsträdgårdar vid nyplanering av flerbostadsområden (Horgby & Jarlöv, 1991).

Föreningar

Att bilda en förening kan vara ett sätt att tillsammans organisera odling i staden. Genom föreningen kan det administrativa arbetet med odlingen skötas. Föreningen ger också flexibilitet att hantera om människor flyttar eller vill sluta att odla. Samarbetet kan också bidra till många positiva sociala aspekter när människor som kanske inte vanligtvis skulle träffas får möjlighet att utbyta kunskaper och erfarenheter. Praktiska saker såsom gemensamma redskap och att anordna kompost kan också underlättas genom en förening.

Odlingsföreningar kan finnas i många olika former och vara kopplade till till exempel hyresrätter, bostadsrätter, koloniträdgårdar, *guerilla gardening*, stadsdelsträdgårdar eller kommunal odling.

Stadsdelsträdgårdar

Stadsdelsträdgårdar innebär att stadsdelens invånare själva har initierat och förverkligat trädgården, alltså att den är självorganiserad. Invånarna själva anlägger, brukar och förvaltar trädgården där kommunen är minimalt involverad. Enligt Larsson (2009) som definierade begreppet är stadsdelsträdgårdar nära besläktade med community gardens. Orsaker till att många fall i Sverige inte kan betecknas som stadsdelsträdgårdar kan vara att kommunen är alltför involverad eller att de närboende inte är med och skapar, sköter och odlar på platsen i så stor utsträckning (Larsson, 2010).

En stadsdelsträdgård kan vara öppen för alla och fungera som en mötesplats i det offentliga rummet. Samtidigt som trädgården kan vara självorganiserad av invånarna poängteras vikten av att medborgarna och kommunen samverkar. Detta eftersom stadsdelsträdgården ofta ligger på kommunal mark samt har ett allmännyttigt syfte. Att de intresserade invånarna bildar en förening kan vara ett sätt att underlätta samarbetet och kontakten med kommunen samt att lättare kunna överbygga om någon slutar. Stadsdelsträdgården har möjligheten att bli

en mötesplats mellan kommun och brukare där också demokrati och deltagande stärks. Jämfört med brukarmedverkan sker samverkan i stadsdelsträdgårdar på lika villkor för både kommunen och de självorganiserade medborgarna. I brukarmedverkan föreskrivs förutsättningarna av myndighet men i samverkan ska planerarens roll vara att leda dialog- och samverkansprocessen i stället för att agera expert. Det kan finnas en vilja från planerarens håll att stimulera odling eller att skapa stadsdelsträdgårdar i varje stadsdel. Detta innebär dock en paradox eftersom stadsdelsträdgårdarna är initierade av invånarna snarare än av planerarna. Det kan handla om att planerarna kan skapa förutsättningar genom att tillhandahålla plats och visa på bra möjligheter. En kommunanställd trädgårdsmästare med mycket kunskap som kan fungera som ledare och inspiratör samt att avsätta mark för ”fri användning” är enligt Larsson två sätt man kan arbeta med. Stadsdelsträdgårdar kan snarare vara ett komplement till traditionella utemiljöer som parker och torg planerade av kommunen än att de står i motsättning till varandra (Larsson, 2010).

Koloniträdgårdar

Ett klassiskt sätt för stadsborna att odla i staden är i koloniträdgårdar. De första svenska kolonilotterna anlades 1895 vid Pildammarna i Malmö. Introduktionen av koloniträdgårdar i Sverige blev mycket lyckat och rörelsen kom att sprida sig. Spridningen av koloniträdgårdar hängde också samman med den livsmedelskris som uppstod under första världskriget. Stadsbefolkningen uppmanades att börja odla en del av sin egen föda för att hålla svälten borta. Efterfrågan på kolonilotter sjönk efter första världskriget för att sedan öka igen under andra världskriget (Drost, Englund, Nordwall, Sidblad, Thorin & Hallgren, 1995).

För att ta tillvara på koloniägarnas intressen bildades tidigt föreningar för varje koloniområde. Föreningarnas styrelse kan arbeta med att sätta upp mål, ha ansvaret för skötsel och ekonomi samt hålla kontakten med kommunen (Drost et al. 1995).

Trädgårdarna kan vara väldigt varierande i storlek och om de har en stuga

eller ej. Områden med koloniträdgårdar kan också vara både öppet och slutet för utomstående. Koloniträdgårdar är ofta ett mycket uppskattat element i staden. Från början kanske de låg i utkanten av staden men ju mer staden har växt desto mer centralt har läget blivit. Detta kan orsaka konflikter när marken blir allt mer värdefull för exploatering.

Ett problem som många kolonister har fått erfara redan från början är osäkerheten och rädslan om att bli uppsagd från sin lott. Från början hade många koloniföreningar korta kontrakt eller inga kontrakt alls. Politikerna kunde då använda marken till något som man tyckte var bättre såsom exempelvis en ny väg eller ett nytt bostadsområde. Med tiden har dock förhållandena för kolonisterna förbättrats och synen på att stadsmiljön och grönområdena är viktiga inslag för stadens invånare har stärkts (Drost et al. 1995).

Kommunal odling

Kommunen har goda möjligheter att själva introducera och bedriva odling i staden. Ett exempel är Slottsträdgården i Malmö där trädgården och den tillhörande plantskolan bedrivs av Malmö stad. Skötseln bedrivs av Gatukontoret genom Slottsträdgårdens trädgårdsmästare. En krögare bedriver kaféverksamhet med inriktning på ett ekologiskt utbud som skiftar efter säsong i anslutning till trädgården. Det finns även en vänförening; ”Föreningen Slottsträdgårdens vänner” som ordnar medlemsaktiviteter, kulturkvällar och andra arrangemang. Trädgården består av olika delar såsom växthus, perennplanteringar och tematrädgårdar men köksträdgården är platsens hjärta. Det finns även en fruktträdgård med gamla danska och skånska äppelsorter, päron och plommon. En del av grönsakerna säljs när plantskolan har öppet och det finns också möjlighet att plocka och köpa snittblommor (Slottsträdgården, 2011).

Kommunens arbete med odling kan vara ett sätt att föregå med gott exempel och visa på olika sätt hur man kan odla i staden. Kommunens arbete kan också bidra till goda chanser för kunskapsspridning och mötesplatser.

Ett sätt för kommunen att arbeta med odling är att introducera och stödja skolträdgårdar. Ett exempel på satsningar på skolträdgårdar är Malmö stads projekt "Gröna skolgårdar" där syftet är att skapa grönare och mer attraktiva skolgårdar. Genom en kreativ utemiljö vill man stimulera barnen till mer rörelse utomhus. I projektet ska också de pedagogiska verksamheterna förstärkas för att ge bättre förutsättningar för engagemang bland pedagoger att använda sig av utemiljön i undervisningen. Eleverna ska ha en aktiv del i arbetet, ända från idé till genomförandet med exempelvis planterandet av växter. När projektet genomfördes 2010 var det ett samarbete mellan Serviceförvaltningen, Malmö Naturskola, Barn i stan, Malmö och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Under säsongen 2010 odlades bland annat grönsaker och kryddor som barnen sedan fick äta. Projektet fortsätter även under 2011 där nya skolor har fått chansen att anmäla sig (Malmö stad, 2011a).

Kommersiell odling

I staden finns även möjligheter för kommersiell odling i olika former. I Montréal, Canada har företaget "Lufa Farms" byggt växthus på taket av en tvåvåningsbyggnad med kontor. Idén är att erbjuda färska livsmedel så nära konsumenten som möjligt så därför har man satsat på att bygga växthuset inne i staden. Odlingen sker bland annat med hjälp av hydroponisk teknik och utan bekämpningsmedel. Maten säljas till stadens invånare i form av exempelvis matkorgar men även till restauranger. Lufas vision är en stad full med takodlingar (Lufa, 2011).

För grundaren av "Lufa Farms", Mohamed Hage, blev det en ganska lång väg för att förverkliga idén om en kommersiell odling på taket till en av Montréal's kontorsbyggnader. En av de frågor han ställde sig var om det nu finns ett så stort intresse för urban odling, varför finns det då inte fler kommersiella odlingar i växthus på stadens tak? Detta var självklart något som oroade honom, idéer och visioner fanns det ju gott om från andra håll också men det var egentligen inget som hade förverkligats. Genom sitt arbete närmade han sig denna fråga. Han kom fram till att det stora problemet inte var alla tekniska frågor som man konfronteras med för att bygga en säker och genomförbar konstruktion av en

växthusodling på tak. I nästan alla faser av projektet stötte de på problem med att myndigheterna och jordbruksindustrin har en inneboende partiskhet som gynnar traditionella och konventionella gårdar. Det blev väldigt svårt att administrativt genomföra projektet med exempelvis olika tillstånd. Bland annat påträffade man problem i byggnormerna, det fanns riktlinjer och regler för växthus på marken men inte för växthus byggda på tak. Vad marken var planlagd som blev också ett hinder. För att ett tillstånd skulle kunna ges var man tvungen att förändra planläggningen till jordbruksmark. Slutligen så finns det en rad olika lokala och federala finansieringsprogram för gårdar och odling men få skulle erkänna begreppet med jordbruk inne i staden (Lufa, 2011).

Efter erfarenheterna med "Lufa Farms" ser Mohamed Hage en rad olika saker som behöver förändras om man vill ha fler odlingar inne i staden. Förändringarna behöver ske på kommunal, federal och statlig nivå. Några av de aspekter som man behöver arbeta med är:

- Omvärdera en del av den planlagda marken och skatteföreskrifter för att förena användningen av byggnader med odling.
- Utvärdera staden och byggregler för att finna lämpliga regler och lagar för hybridiserade byggnader.
- Utveckla policyn för jordbruksstöd, skördeförsäkringar och finansieringsprogram för att utvärdera hur de ska behandla takodlingar och andra urbana jordbruk.
- Ompröva vissa aspekter av lagarna för fastigheter och tomträtt så att odling kan ske på hyrda fastigheter (Lufa, 2011).

Ett annat exempel på odling av mat på tak i Canada är The Fairmont Waterfront Hotel i Vancouver. Det introducerades 1991 och var ett av de första gröna taken i Vancouver. Takträdgården innehåller över sextio sorters växter såsom kryddväxter, grönsaker, frukter och ätliga blommor. Skörden används av kockarna till olika rätter i hotellets restaurang vilket gör att lokalodlad och säsonganpassad mat kan erbjudas. Förutom takets växter har man även bin som producerar honung som kan användas i matlagningen och till försäljning.

Bina övervintrar dock på en annan plats. Bina hjälper också till att pollinera takets växter vilket har ökat produktiviteten samtidigt som kökets kockar har inspirerats att skapa nya rätter med den honung som produceras. Förutom mat kan hotellet erbjuda visningar av trädgården och bina samt rum med privat uteplats mot trädgården (The Fairmont Waterfront Hotel, 2011).

Att låta hotell och restauranger odla en del av sina egna livsmedel kan bidra till kvalitéer som gör att de kan profilera sig och marknadsföra sig på ett positivt sätt. Att hyra ut rum med utsikt eller tillgång till en trädgård kan göra att man kan ta ut ett högre pris. Restauranger med egenodlad mat kan också göra att människor är beredda att betala ett högre pris. I exemplet med The Fairmont Waterfront Hotel i Vancouver kunde man också erbjuda andra saker kopplade till trädgården som visningar och honung från bina.

Tillfälliga odlingar och installationer

Att använda obebyggda tomter kan vara en integrerad del av ett nätverk av odling i staden. Obebyggda eller övergivna tomter behöver inte vara mark som allmänheten egentligen har tillträde till. Från kommunens sida finns det dock möjlighet att tillåta odling på dessa platser. Ett argument för att använda dessa tomter är att mark som ingen är intresserad av att utveckla och exploatera för tillfället kan komma till en mer produktiv användning och också minska eventuella negativa visuella aspekter som övergivna tomter kan medföra. Genom att låta allmänheten odla på dessa platser kan de känna sig mer delaktiga i sitt närområde och också känna en större stolthet över området. En del "community gardens" har till och med hjälpt till att sänka brottsligheten i problemtyngda områden (Nordahl, 2009).

Att låta människor odla på obebyggda eller övergivna tomter kan dock medföra en del konflikter. Om intresset för ett område ökar eller om odlingen får ett förfallet området att blomstra finns också risken att exploateringstrycket ökar. Det som från början var tänkt som en tillfällig aktivitet från kommunens sida kan ha blivit en viktig del av invånarnas och odlarnas vardag där de har lagt ner mycket arbete och tid. När sedan en exploatör vill bebygga tomten är

risken stor för en konflikt (Nordahl, 2009). Rör det sig om invånare som får tillåtelse att odla temporärt på en plats är det mycket viktigt att ta fram tydliga kontrakt som anger vad man får och inte får göra samt hur länge odlingen kan ske. Annars är risken stor för att konflikter uppstår. Enligt Delshammar (2006) kan rutiner och mallar för avtal underlätta för medverkan och avtalen bör inte reglera vad brukarna ska göra utan vad de får och inte får göra.

Temporära installationer kan ge större frihet att experimentera med odlingen och dess gestaltning. Att använda lådor och krukor kan vara ett smidigt sätt att till exempel odla om man får tillgång till en tomt som man planerar att bebygga inom en snar framtid. Temporära installationer kan också röra trädgårdsutställningar där man visar nya växter eller fantasifulla gestaltningar vilket kan bjuda på mycket inspiration (se bild 4-6).

Bild 4. "The Allotment Plot", utställning på Wanås 2009. Foto: Maria Hellström Reimer

Bild 5. Tillfällig installation med planteringar i plastbackar för utställningen Göteborgs Lustgårdar 2008. Foto: Per-Anders Jacobsson

Bild 6. Monika Goras resande köksträdgård till en husbil på Gunnebo Slott. Foto: Fanny Jacobsson

Privat/Offentligt och utformning

Som redovisats så finns det många olika former av urban odling och det är därför svårt att redovisa eller ge riktlinjer för gestaltning. Odling i staden kan också i många fall innebära en fin gräns mellan det som upplevs som offentligt och det privata (se bild 9-10). En del initiativ, organisationer och aktioner utförs med tanken att vem som helst ska få ta del av den skörd som mognar. Andra odlingar kan ha en gemensam struktur men med mindre komponenter där odlingen är privat. De publika platserna inom staden är ofta ganska skiftande i karaktär men de erbjuder en mångfald av olika möjligheter till urban odling liksom de privata gör.

Lindholm (2001) diskuterar begreppen privat och offentligt i sin text; *En stad är inte en myrstack – Om förhållningssätt till gränser mellan privat och offentligt i fysisk planering*. Som planerare är en av uppgifterna att se till så att det finns en god balans mellan olika allmänna intressen, mellan privata intressen samt mellan allmänna och privata intressen. Lindholm skriver att "Det första syftet med fysisk planering är således att strukturera relationerna mellan privat och offentligt." (Lindholm, 2001, s. 80). Relationen mellan det privata och det offentliga berör på många sätt den urbana odlingen och kan vara viktigt att beakta om det finns en vilja att inkorporera odling i den fysiska planeringen av staden.

En av de grundläggande frågorna som ställs av Lindholm är; "Var har jag rätt att vara och var är jag inte önskvärd?" (Lindholm, 2001 s. 86). Svaret på denna fråga kommer att styra och påverka många av vardagslivets rörelser i staden vilket i sin tur har inverkan på hur vardagslivet uppfattas och upplevs (Lindholm, 2001).

Koloniträdgårdarna är en form av odling där det oftast finns en gemensam struktur men med enheter som är privatägda (se bild 7-8). Tanken med många odlingar är att de kan ge utrymme för kreativitet och skaparlust. Det är viktigt att ge förutsättningar för personliga uttryck. Odlingen kan fungera som en fristad men samtidigt kan det också finnas krav på skötsel och begränsningar i vad

man får göra från exempelvis odlingsföreningen. Kraven och begränsningarna kan bidra till mer ordning och reda men också orsaka irritation och konflikter. Det kan vara svårt att få en balans mellan det privata och det offentliga.

Lindholm (2001) tar upp sin tid som kolonist i diskussionen om privat och offentligt. Som kolonist insåg Lindholm att föreställningen om "det privata" delvis var en chimär. Grannarna lade sig i ogräsrensningen på lotten men även om rättigheterna för innehavaren slutade vid kolonigränsen så gjord inte skyldigheterna det. Ogräsrensning förväntades även att ske utanför gränsen, på offentlig mark närmast kolonin. Även om man hade köpt sig rätten till den privata kolonilotten och avskildhet upplevde Lindholm att man också förband sig att följa normerna inom kolonistkulturen. Förutom att kolonisterna rörde sig i omgivningen gick också ett av stadens promenadstråk genom området. På frågan om ett koloniområde är privat, halvprivat eller offentligt svarar Lindholm att hon inte vet. Lindholms erfarenheter härrör från en specifik plats och förhållandena i andra kolonier kan säkert skifta vilket hon också påpekar. Dock finns det en tendens att koloniområden i större grad räknas som "för allas trevnad" än vad småhusområden gör även om de i egentlig mening har liknande praktiska förutsättningar för utomstående (Lindholm, 2001).

Horgby och Jarlöv (1991) berör spänningen mellan det privata och det offentliga i boken *Lägenhetsträdgårdar – ett nygammalt sätt att förbättra bostadsmiljön*. Trädgårdarna i deras studie tillhörde både bostadsrätter och hyresrätter med olika slags upplåtelseformer och avtal. Författarna slår fast att en viktig del av trädgårdslusten är att själv få vara med och skapa och göra det man vill på den del som är privat men samtidigt är den privata enheten en del av en större helhet. Att enskilda trädgårdar berikar utomhusmiljön är ett av de viktigaste argumenten för dessa anläggningar i flerfamiljshusområden. Men hur mycket ska utomstående få ha synpunkter och inflytande över de enskilda trädgårdarnas skötsel och utformning? Horgby och Jarlöv skriver att avvägningar måste göras eftersom både den enskilde innehavarens integritet ska bevaras samtidigt som utomståendes krav ska tillgodoses. Kraven på utseende och skötsel har att göra med vilken grad av avskildhet trädgårdarna

har (Horgby & Jarlöv, 1991).

Känslan av att en plats är privat kan förstärkas genom att den är utom synhåll för andra. Detta kan exempelvis uppnås genom olika inhägnader, häckar eller annan vegetation. Sättet att hägna in sig kan se olika ut i olika kulturer (Lindholm, 2001).

I Horgby och Jarlövs (1991) studie registrerades också avgränsningarna av den enskilda trädgården i förhållande till helheten. Avgränsningarna kunde vara utformade på många olika sätt och variera inom samma anläggning. Exempel på avgränsningar var stenar, gångar, rabatter, häckar, staket, spaljeer eller inga avgränsningar alls. Författarna upplevde också att det fanns skillnader i tradition och utformning mellan olika delar av Sverige. Detta gällde både den gemensamma såväl som den enskilda miljön. Generellt ansågs trädgårdarna och gårdarna öppnare i norra Sverige än längre söderut (Horgby & Jarlöv, 1991).

Beroende på utformningen av gränserna i områden med privat mark uppstår också olika beteenden. Där det finns höga häckar som är svåra att se över blir gatan utanför platsen där grannar kan mötas och samtala. I områden som är mer öppna med lägre häckar och staket kan själva gränsen mellan enheterna bli en plats för möten, här blir det som avskiljer det som förenar. Lindholms (2001) upplevelse i koloniområdet var dock att man inte pratade över tomtgränserna även om häckar och staket var låga utan samtalen skedde ute på gångarna. Enheternas utformning och fördelning i områden med privat mark är sammanlänkat med livsstilen och grannrelationerna enligt Lindholm. Områdeskulturen är kopplad till tomtstorleken och gränsutformningen vilket alltså har att göra med utomhusliv och grannkontakter. Fysiska faktorer såsom hus, tomternas storlek samt växtligheten tillsammans med ekonomiska värden av tomt, hus och läge ligger till grund för de olika områdeskulturerna. Gränsen mellan privat och privat och mellan privat och offentligt har en stor inverkan på människors vardag och är kopplat till vilka rörelser och handelsmönster som sker. Detta påverkar upplevelsen av närhet och avstånd, gemenskap

och fiendskap, identitet, frihet och inskränkthet. Genom gränssättande mellan privat och offentligt i den fysiska planeringen sätts även gränser för livet i staden och för invånares och besökares vardagliga val och upplevelse (Lindholm, 2001).

I arbetet med lägenhetsträdgårdar såg Horgby och Jarlöv (1991) gestaltningen av trädgårdarna och de gemensamma ytor som en helhet som mycket viktigt. Genom övergripande gestaltning kan bättre förutsättningar ges för den enskildes skapande och att denna lust kan berika den gemensamma miljön. De områden som författarna upplevde som vackrast hade lugna ytor som stod i kontrast till de mindre trädgårdsenheternas mångfald. Lugna ytor som exempelvis inramningar av enkla gräs- eller grusytor ger ögat vila. Sammanhållande linjer såsom murar, pergola och häckar kan fungera som bindemedel mellan trädgårdarnas småskaliga och komplicerade struktur. Högre vegetation och träd kan fungera sammanlänkande och även ge en del kvalitéer under vintern när många odlingslotter ligger i vila och saknar vegetation. Författarna påpekar att många bottenvåningsträdgårdar har tillkommit i efterhand och därmed har avgränsningar i form av plank och staket satts upp av de boende själva. Avgränsningarna är många gånger gjorda utan att de knyter an till huset och resultatet som helhet blir enligt författarna ofta fult. Grönska i form av exempelvis klippta eller friväxande häckar låter sig lätt förenas med allehanda arkitektur och konkurrerar inte på samma sätt och ses inte som en del av huset (Horgby & Jarlöv, 1991).

Även Larsson (2009) tar upp frågan kring privat/offentligt i sin avhandling om stadsdelsträdgårdar. Diskussionen utgår framförallt från gemensamma trädgårdar i det offentliga rummet. Det kan finnas en risk att dessa trädgårdar kan upplevas vara till för endast ett fåtal människor; de som brukar marken. Brukandet av det offentliga rummet och eventuell uppsättning av staket kan göra att besökare känner sig utestängda och orättvist behandlade. Det skulle kunna finnas en risk för "gated gardens" där starka grupper har tagit över och vill ha trädgården för sig själva. Detta kan jämföras med "gated communities". I Larssons definition av stadsdelsträdgård är dock öppenheten något som

är grundläggande. Att öka deltagandet och möjligheten att tillägna sig det offentliga rummet och att inte utestänga någon ses som ett utav syftena med en stadsdelsträdgård. En trädgård av detta slag ska fungera som en motpol till den ökade privatisering som sker. Enligt Larsson innebär offentligt i verklig mening att styrande inte ska ske så hårt utan att man ska låta folk ta i anspråk och prägla stadens rum (Larsson, 2009).

Bild 7. Koloniområde av CTH Sörensen där trädgårdarna avgränsas av klippta ovala häckar. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 9. Mark mellan husen och trottoaren har tagits i anspråk för odlingar hos "Barn i Stan" i Malmö. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 8. Mellan de privata trädgårdarna skapas stråk där alla kan röra sig. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 10. Gränsen mellan privat och offentligt är svår att avgöra. "Barn i Stan" i Malmö. Foto: Fanny Jacobsson

Landskapsarkitektens roll

Landskapsarkitektens roll i den urbana odlingen kan vara många och skiftande. Som planerare och landskapsarkitekt har man ofta ett storskaligt perspektiv i stadsplaneringen vilket ger möjligheten till att skapa en mer övergripande strategi för urban odling. I den mindre skalan kan det handla om att gestalta och designa strukturer eller hela anläggningsförslag. I andra sammanhang kan landskapsarkitektens roll vara att fungera som processledare i projekt som ska ske tillsammans med boende eller brukare.

I Larssons (2009) arbete med stadsdelsträdgårdar ser hon att landskapsarkitektens yrkesroll kan vara att fungera som processledare, ingångsättare och möjliggörare. Som landskapsarkitekter, planerare och förvaltare kan en uppgift vara att skapa möjligheter och ge rum för kreativa processer för invånarna (Larsson, 2009).

Kommunen City of Des Moines i Iowa, USA har aktivt arbetat med urban odling. Genom "Community Garden Coalition" som är en enhet inom avdelningen för park och rekreation arbetar kommunpersonalen tillsammans med lokala landskapsarkitekter för att skapa platser i staden med ätliga växter. Trädgårdar har skapats på skolgårdar, härbärgen, familjecenters och vid bibliotek (Nordahl, 2009).

Genom utbildningen till landskapsarkitekt lär man sig hundratals träd, buskar, perenner och annueller. Bara en bråkdel av dessa växter är ätliga. Landskapsarkitekter är många gånger ansvariga för utformningen av de urbana miljöerna och måste vara mer skarpsinnade när det gäller odling i staden. Nordahl (2009) skriver att för närvarande är marknaden för "ätliga landskap" ganska nischad för ett fåtal landskapsdesigners. I framtiden tror han dock inte att det kommer att vara en nisch. Landskapsarkitekter kommer att behöva vara mer bevandrade med både prydnadsväxter och ätliga växter och hur de kan planteras tillsammans inte bara för att vara vackra utan också för att minska skadedjur och ogräs (Nordahl, 2009).

3

Röster om urban odling

Miniundersökning

Jag har valt att göra en miniundersökning för att få en större förståelse om hur personer från olika kategorier ser på urban odling och dess möjligheter och begränsningar. Undersökningen avgränsades till personer verksamma i Malmö eftersom platsen jag har arbetat med ligger där. För att få lite olika perspektiv beslutade jag att koncentrera mig på tre olika kategorier; politiker, tjänstemän samt brukare. Dessa kategorier valdes eftersom de alla är betydelsefulla för att den urbana odlingen ska fungera i staden. Politikerna fattar besluten för stadsplaneringen och nya planer och kan i stor grad påverka utvecklingen. Tjänstemännen på kommunen har en stor betydelse för att idéer ska kunna förverkligas och också att möta stadens invånare. Brukarnas erfarenheter och tankar är viktiga att beakta för att odlingarna ska kunna fungera i praktiken. Undersökningen innefattade både kvinnor och män. Tre personer från varje kategori valdes ut. Politikerna hade uppdrag och ansvar inom stadsbyggnad, tekniska nämnden samt stadsekologi och därmed åliggande som berör olika aspekter av den urbana odlingen. Tjänstemännen arbetade med motsvarande ämnesområden på kommunen, nämligen på stadsbyggnadskontoret, gatukontoret och miljöförvaltningen. Brukarna valdes ut i organisationer som jag visste aktivt sysslar med odling i staden. Fem frågor mailades sedan ut till dessa personer. Frågorna var:

- Hur ser ni på odling i staden?
- Tror ni urban odling är en tillfällig trend eller något som kommer att hålla i sig?
- Vilka möjligheter ser ni med urban odling?
- Jobbar ni på något sätt för att skapa möjligheter för urban odling, och i sådana fall hur?
- Vilka begränsningar och hinder ser ni med urban odling?

Påminnelsemail skickades ut några gånger till de som inte svarade. En person ringde tillbaka för att ge svaren över telefon och några hänvisade vidare till andra personer. Längden på svaren varierade och jag hade inte heller satt någon begränsning. I slutändan blev det sex svar; två politiker, två tjänstemän och två brukare.

Politiker 1

- Hur ser ni på odling i staden?

Vi ser positivt på odling i staden. Dels genom de traditionella formerna; koloniträdgårdar och kolonilotter, men också att försöka hitta nya former av försök där man odlar i kvartersmark, samt även på innergårdar och på skolgårdar.

- Tror ni urban odling är en tillfällig trend eller något som kommer att hålla i sig?

Jag tror att urban odling inte är en trend utan något som alltid funnits i olika former. Att folk vill kunna odla i sin närhet på olika sätt är en del av att känna sig delaktig i samhället.

- Vilka möjligheter ser ni med urban odling?

Urban odling ger många kvaliteter, en av de viktigare är att man mår bättre, men också att miljön blir estetiskt mer tilltalande. Den pedagogiska nyttan är i många fall stor. Dessutom möjliggör man en aktiv användning av de fysiska rummen så att den sociala kontexten aktiverar istället för passiverar.

- Jobbar ni på något sätt för att skapa möjligheter för urban odling, och i sådana fall hur?

Ja, såväl Malmö kommunala Bostadsföretag, MKB och Gatukontoret jobbar med olika projekt som främjar stadsodling. Dels genom att upplåta mark, men också genom att delta i de processer som handlar om att bygga upp intresset genom olika nätverk. Också aktörer som Slottsträdgården deltar aktivt.

- Vilka begränsningar och hinder ser ni med urban odling?

Urban odling betraktas ofta i samband med matförsörjning, jag tror att den sociala samvaron är viktigare, samt hälsosambandet. Matfrågan är nog viktig i större städer som saknar eget omland med svårigheter att försörja fattiga. Andra hinder är givetvis att man ser på staden som en passiv yta för funktioner som bara handlar om transporter och trafiksystem, och mobilitet.

Politiker 2

- Hur ser ni på odling i staden?

Visst är det bra om man kan göra det så att det blir en möjlighet för de i området att vara delaktiga.

- Tror ni urban odling är en tillfällig trend eller något som kommer att hålla i sig?

Tror att det är en trend som kommer att hålla i sig som ett led i "Gröna vågen" i staden.

- Vilka möjligheter ser ni med urban odling?

Det kan på sikt vara ett sätt att öka stadens gröna rum.

- Jobbar ni på något sätt för att skapa möjligheter för urban odling, och i sådana fall hur?

Vet inte hur det ska göras, kanske att avsätta område till detta men då kanske den spontana aktiviteten försvinner.

- Vilka begränsningar och hinder ser ni med urban odling?

Att det blir just begränsningar, blir ställen dit inte alla har tillträdde, att det efter ett tag sätts upp olika avgränsningar osv. Tänker också att det kan bli mark som ockuperas och på så sätt förhindrar stadens växt. Även mark som på ett eller annat sätt är förorenad kan komma att användas av ren okunskap och det i sin tur kan leda till andra problem.

Tjänsteman 1

- Hur ser ni på odling i staden?

Först gäller det att konstatera att det finns traditionellt mycket stadsodling i Malmö. Det finns över 6000 kolonilotter i Malmö, varav ca 4600 ägs av kommunen. Denna verksamhet ska så långt som möjligt värnas och främjas.

- Tror ni urban odling är en tillfällig trend eller något som kommer att hålla i sig?

Vi har uppmärksammat att det finns mer intresse för urban odling under de senaste åren. Detta hänger också ihop med ett stigande intresse att ta tillvara och använda det offentliga rummet generellt. Uttrycket och utformningen av den urbana odlingen kommer kanske förändras men den urbana odlingen själv kommer att finnas kvar så länge Malmö Stad ger möjlighet till verksamheten.

- Vilka möjligheter ser ni med urban odling?

Urban odling är främst ett uttryck att ta tillvara sin omgivning. Detta skapar delaktighet och ger medborgarna möjlighet att identifiera sig med sin stadsdel. Och så tillkommer hälsoaspekter när det gäller fysisk aktivitet och närheten till grönska. Grönområden bidrar ju också med en rad andra viktiga samhällsfunktioner när det gäller dagvattenhantering, förbättring av mikroklimatet osv.

- Jobbar ni på något sätt för att skapa möjligheter för urban odling, och i sådana fall hur?

Själv har jag inte varit involverad i något projekt på senaste tiden. Men våra kollegor från gatukontoret kan säkerligen bidra med mer information.

- Vilka begränsningar och hinder ser ni med urban odling?

Egentligen ser jag mer möjligheter än begränsningar men det är också en fråga om attityd. Begränsning finns på det kommersiella planet eftersom t.ex. grönsaksproduktionen inte kommer kunna uppnå så stora mängder att den kan konkurrera med andra produktionsområden. Dessutom finns det risk för att grönsakernas kvalitet är begränsat pga. luft- och markföroreningar som kan förekomma i urbana miljöer.

Tjänsteman 2

- Hur ser ni på odling i staden?

Vi (Malmö Stad - Gatukontoret) ser positivt på stadsodling och utövar den aktivt i Slottsträdgården samt att vi stödjer de många projekt och grupper som finns i Malmö. Målen i Gatukontorets Grönplan uppfylls med mer grönt, mer natur och skapandet av trygga attraktiva mötesplatser. Malmö Stads Fastighetskontor har 1700 odlingslotter som hyrs ut till Malmöbor, vissa av dessa är över 100 år gamla. Fastighetskontoret fungerar också som en sluss för de som är intresserad av odling i andra former. Slottsträdgården håller i odlingskurser och odlar stora mängder grönsaker mitt i centrala Malmö. Aktiva medlemmar i vänföreningen (och icke medlemmar) arbetar frivilligt med odlingar.

- Tror ni urban odling är en tillfällig trend eller något som kommer att hålla i sig?

Urbanodling är ingen trend snarare något som har skett över hela världen sedan 70-talet. Den har kanske kommit lite senare till Sverige av olika anledningar. Under 1994 byggdes den ideella Föreningen Slottsträdgårdens Vänner som hade samarbetet med Lärjeåns trädgård i Göteborg och en grupp i Örebro. Malmö stadsodlingsnätverk arbetar för att stödja varandra och nya grupper/individer som kommer till.

- Vilka möjligheter ser ni med urban odling?

Urban odling ger möjlighet för folk att träffas och agera positivt för miljön i vår stad. Om man jämför antalet arter i olika stadsdelar eller stadsbiotoper är den odlade marken klart ledande i artantal och har därmed en betydligt starkare biologisk diversitet. Urbanodling sker på det lokala planet oftast med cykel som transport med korresponderande värdeökningar, folkhälsoaspekten är av stor vikt.

- Jobbar ni på något sätt för att skapa möjligheter för urban odling, och i sådana fall hur? Se ovan..." - Hur ser ni på odling i staden?....."

- Vilka begränsningar och hinder ser ni med urban odling?

Det finns begränsningar eftersom många markområden är förorenade.

Brukare 1

- Hur ser ni på odling i staden?

Under gröna vågen flyttade många människor ut från staden för att bosätta sig på landsbygden men nu har det vänt. Många flyttar till staden men nu väller också det gröna in över staden.

- Tror ni urban odling är en tillfällig trend eller något som kommer att hålla i sig?

Det är något som kommer att utvecklas men det har blivit en stor hype kring det just nu.

- Vilka möjligheter ser ni med urban odling?

Det finns stora möjligheter med urban odling, många oanade. De pedagogiska möjligheterna är många och odlingen kan fungera som ett socialt verktyg där människor kan mötas och knyta kontakter. Odlingen kan fungera som hälsoträdgårdar och så finns det många ekologiska vinster.

- Jobbar ni på något sätt för att skapa möjligheter för urban odling, och i sådana fall hur?

I projektet "Barn i Stan" har odlingen varit ett socialt verktyg. Det är viktigt med en övergripande syn, ett helhetsgrepp för odlingen i staden och vi samarbetar i ett projekt med Malmö stad och andra organisationer för att skapa bättre möjligheter. Projektet "Barn i Stan" och organisationen Mykorrhiza var några av de första som har upprättat avtal med Malmö stad om att använda offentlig mark för odling.

- Vilka begränsningar och hinder ser ni med urban odling?

Det finns begränsningar med äganderätten av marken och odlingarna. Begränsningarna kan också vara mentala, "stopp i huvudet".

Brukare 2

- **Hur ser ni på odling i staden?**

Tillgång till bra och färsk mat är något mycket viktigt. Vi tror att ju närmare matproduktionen ligger i förhållande till där folk bor desto bättre, både ur miljösynpunkt med transporter osv. Men också för att hur maten produceras är något som rör alla och det skulle nog vara mycket gynnsamt om fler fick en inblick i hur maten kommer till. Om maten odlades så man ser hur det går till så skulle man se till att det gjordes på ett schysst sätt. Det bor mycket folk i staden därför borde mycket mat produceras där. Odling kan också vara en mycket social aktivitet, som får människor att intressera sig mer och ta en aktiv del i skapandet av sin närmiljö vilket bidrar till fler kontakter mellan människor.

- **Tror ni urban odling är en tillfällig trend eller något som kommer att hålla i sig?**

Det känns verkligen som att det har blivit en trend men jag tror att odling i staden är här för att stanna. Ju dyrare oljan blir desto dyrare kommer det bli att producera mat och man kommer att bli tvungen att minimera transporter. Jag tror att odling närmare konsumenterna bara kommer att växa över hela världen.

- **Vilka möjligheter ser ni med urban odling?**

En mycket stor del av den mat som konsumeras i staden skulle kunna produceras i staden om man använde ytorna på ett mer förnuftigt sätt. Plantering av frukt- och nötträd istället för träd som bara är vackra t ex. Sen kan urban odling vara ett verktyg för integration och att knyta sociala kontakter.

- **Jobbar ni på något sätt för att skapa möjligheter för urban odling, och i sådana fall hur?**

Vi har ett samarbete med Malmö kommun och håller på att starta upp en gemensamhetsodling i Enskifteshagen i Malmö. Alla är välkomna att komma dit och hjälpa till! Marken vi odlar på har något förhöjda värden av vissa tungmetaller och PAHer. Därför kommer vi i år genomföra vissa experiment med att sanera jorden samt att undersöka hur mycket av föroreningarna som

tas upp av grönsakerna.

- **Vilka begränsningar och hinder ser ni med urban odling?**

Markägande och vilka detaljplaner som finns för markerna. Ekonomiska intressen gör ofta att mark som lämpar sig för odling exploateras och blir till bostäder osv. en del mark i staden är förorenad så det gäller även att ha koll på vad marken har använts till innan man börjar odla.

Analys och Reflektioner

Många av aspekterna som kom fram i undersökningen har jag också tagit upp i arbetet innan. De samlade svaren sammanfattar mycket av det som tidigare skrivits.

Alla de tillfrågade ställer sig positiva till urban odling. Eftersom många av personerna i någon mån arbetar med ämnet är det inte så konstigt. Utgångspunkten för personerna är dock lite olika. Produktionen av mat är inte det som framhävs i första hand med kanske undantaget av en utav brukarna.

Kanske var det fel att kalla urban odling för en trend i fråga två eftersom odling i staden alltid har förekommit, precis som några av svarspersonerna påpekar. Det jag menade var att jag tycker man ser tendenser till ett ökat intresse och att ämnet är väldigt populärt just nu. Kommer detta intresse att fortsätta? Flera personer i undersökningen upplevde också att det finns ett större intresse nu än tidigare men de flesta tror också att detta kommer att hålla i sig.

Möjligheterna med urban odling ses som många. De sociala aspekterna är något som framhålls av alla de tillfrågade. Odlingen i staden tycks för de flesta inte vara ett medel för att i första hand producera mat utan det ses som ett verktyg för att uppnå andra mål. Exempelvis lyfts det fram att odlingen kan användas som ett pedagogiskt verktyg, för att skapa mötesplatser och integration samt för att öka stadens grönska och för att förbättra olika miljöaspekter. Att odlingar kan fungera som mötesplatser visar även exempelvis Larsson (2009), Schmidtbauer (2008) och Wakefield et al. (2007) vilka belyser odlingens betydelse som just mötesplats.

Något som nämns som ett problem och ett hinder för odling i staden är föroreningar. Detta nämns av personer från alla de tre kategorierna; politiker, tjänstemän och brukare. Resultatet bekräftar det som tidigare har skrivits; att det finns en stor oro kring detta och att det utgör ett hinder för utbredningen av odling i staden. Exempelvis skriver Anjou (2010) att odlingsnätverket Mykorrhiza avstod från att äta av höstens skörd när det uppdagades att marken var förorenad. Även Wakefield et al. (2007) skriver att föroreningar är något

som oroar odlare. Enligt Israelsson (2004) och Tondel (2010) finns det inga belägg för att det skulle innebära någon hälsorisk att konsumera stadsodlad mat utifrån de studier som är gjorda i Sverige. Att skölja grönsaker och frukt anses dock vara viktigt (Israelsson, 2004; Tondel, 2010). Bedömningen försvåras dock av att det inte finns så många undersökningar inom området.

Den enda i miniundersökningen som säger att odlingen kan innebära fysiska begränsningar ifråga om tillgänglighet och att alla inte får tillträde är en av politikerna. Denna politiker ser också hinder för stadens tillväxt om mark ockuperas för odling. En av brukarna tar också upp denna konflikt men då med det motsatta förhållandet att stadens tillväxt hotar odlingen. Detta eftersom ekonomiska intressen ofta gör att stadsnära mark som lämpar sig för odling exploateras för andra ändamål. Denna konflikt och de olika perspektiven är en klassisk fråga när det gäller odling i staden. Politikerna å ena sidan ser odlingsmarken som möjlig exploateringsmark och odlarna å andra sidan oroar sig för att stadens tillväxt ska hota deras odlingar. Denna problematik har även varit en del av koloniträdgårdsrörelsens historia där det från början var korta kontrakt eller inga kontrakt alls för odlingslotterna. Detta gav politikerna större möjligheter att förändra markanvändningen och exploatera områden. Även om kunskapen om grönområdenas betydelse för människor och stadens attraktivitet säkert är större idag och förhållandena och kontrakten för många kolonister är bättre finns det fortfarande många konflikter och oro som uppstår mellan odling och stadens tillväxt.

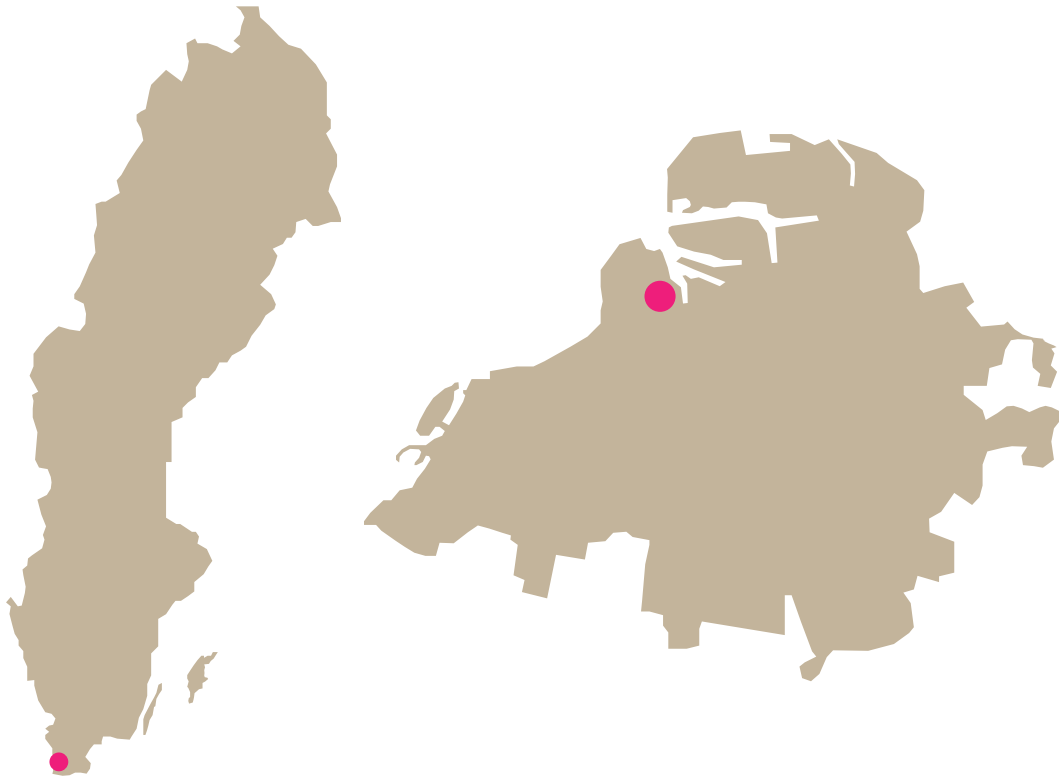
Eftersom det handlar om en miniundersökning kan det vara svårt att dra några generella slutsatser av hur personer i Malmö från de tre kategorierna; politiker, tjänstemän och brukare ser på urban odling. Urvalet av personer där många sysslar med eller vars ansvarsområden berörs av ämnet kan också ha påverkat resultatet och vara en anledning till att synen på odling i staden är positiv. Svaren från de deltagande personerna sammanfaller ändå med många av de aspekter, tankar, idéer, resultat och forskning som finns inom området. Exempelvis berör många att odling i staden kan ha positiva effekter på hälsa, det sociala livet och miljön.

4

Varvsstaden

Läge

Varvsstaden ligger i Malmö. Platsen är belägen i den norra delen av Malmö, mellan Västra Hamnen och stadens centrum. Varvsstaden är en del av hamnområdet och gränsar i öster och söder till hamnens vattenrum. I norr avgränsas Varvsstaden av Stora Varvsgatan och i väster av Skeppsgatan. Läget gör att denna plats har mycket goda kommunikationer i form av närheten till Centralstationen med bussar, tåg och Citytunneln.

Bild 11. Varvsstadens läge i Malmö. Illustrationer: Fanny Jacobsson

Förtätning i Malmö

Det finns en vilja att Malmö till stor del ska växa inåt och alltså förtätas i framtiden. Med utgångspunkt i detta har ett dialog-pm kallat *Så förtätar vi Malmö!* tagits fram. Beräkningar har gjorts att Malmö kan växa med 100 000 invånare inom den redan bebyggda miljön genom omvandling och förtätning (Malmö stadsbyggnadskontor, 2010).

Dokumentet presenterar fyra övergripande förtätningsstrategier:

- Utnyttja stationsnära lägen och kollektivtrafikstråk
- Skapa mer blandad stad
- Omvandla trafikleder till stadsgator
- Utveckla mellanrummen, det gröna och det blå

Malmös olika stadskaraktärer beskrivs och sedan bedöms förtätningspotentialen och vilka konsekvenser en eventuell utbyggnad skulle ha. Varvsstaden hamnar inom kategorin Verksamhetsområden. Förtätningstrymmena är i allmänhet goda då stora ytor finns mellan hallbyggnader och industrilokaler. Trycket att förtäta strukturen är stort i framförallt de centrala och vatten nära lägena vilket Varvsstaden utgör ett exempel på. När industrierna ändrar karaktär och restriktioner förändras växer också förändringsbehovet i dessa områden. Förändringsmöjligheterna kan dock begränsas av exempelvis skyddsavstånd till verksamheter som är miljöstörande. Förtätningspotentialen bedöms överlag vara stor för verksamhetsområdena även om det varierar mellan olika platser (Malmö stadsbyggnadskontor, 2010).

Varvsstaden kommer att genomgå stora förändringar i och med förtätningsstrategin. Eftersom platsen ligger mycket centralt med närhet till centralstationen och kollektivtrafikstråk är det ganska logiskt att man har valt att omvandla det till en stadsdel med bostäder, kontor och handel i stället för att ha kvar industriverksamheterna. I och med omvandlingen finns det möjligheter att skapa en mer blandad stad där urban odling skulle kunna vara ett nytt element. Utvecklingen av mellanrummen, både de gröna och vattenrummen ses som viktiga för staden. Vattenrummen finns redan i

Varvsstaden och utgör en stor kvalitet som bör tas tillvara och som säkert kommer att attrahera människor att bosätta sig, arbeta och vistas i den nya stadsdelen. Det som till stor del saknas i Varvsstaden idag är grönskan. Eftersom industrierna kommer att försvinna och området kommer att ha ett stort fokus på boende förändras förutsättningarna. Varvsstaden kommer att gå från att vara en sluten plats dit bara ett fåtal har tillträde till att vara en öppen del av staden.

Varvsstadens historia

Malmö har länge varit en viktig hamnstad men sett till de topografiska förhållandena var det inte en självklarhet. Under flera århundraden fick båtar ankra utanför kusten eftersom staden byggdes vid en långgrund strand. Gods och människor fick sedan köras i land med flatbottnade båtar. Det var först under mitten av 1770-talet som en hamn började anläggas. Arbetet gick dock långsamt men på 1820-talet hade en gedigen hamn skapats. Massorna från muddringen hade också börjat användas för ny mark (Tykesson, 2003).

Varvsstaden är framförallt känd för Kockums verksamhet i området. Kockums Mekaniska Verkstad AB grundades 1840 av Frans Henrik Kockum. Från början låg dock inte verksamheten i hamnen utan vid den plats som idag är Davidshallstorg. Bland annat tillverkade man jordbruksredskap, utrustning till industrin och järnvägsvagnar. Förutom detta reparerade och utförde man arbeten på mindre båtar men för att kunna ta sig an större fartyg ville man flytta till hamnen (Malmö Kulturmiljö, 2007).

Stora ytor av havsbotten fylldes ut under 1850-talet för att skapa nya landområden för hamnverksamhet. Genom att Frans Henrik Kockum var ledamot i hamnstyrelsen hade han även inflytande på utveckling och utbyggnaden av hamnen. Utbyggnaden av hamnen var starkt kopplat till industrins utveckling men även till utbyggnaden av järnvägsnätet (Tykesson, 2003). År 1870 köpte Kockum en tomt i Västra hamnen och under åren som kom utvidgades företagets verksamhet och arealer. Man började istället för att bara reparera båtar även att tillverka fartyg. I huvudsak härstammar Varvsstadens dragning av bassänger, kanaler och kajer från 1870-talet (Malmö Kulturmiljö, 2007).

Flera byggnader uppfördes i gult tegel eller trä. Man byggde även järnvägsspår som anslöts till järnvägen. Senare byggnader uppfördes i rött tegel med många utsmyckningar. Konkurrentens och konjunkturnedgångar ledde till att man beslutade att helt koncentrera sin verksamhet till hamnen och 1914 hade man därmed stängt verksamhetsområdet vid Södra Förstaden, dagens Davidshall (Malmö Kulturmiljö, 2007).

Så småningom vände konjunkturen för Kockum och de två världskrigen gynnade industrin. De goda tiderna inom industrin innebar ett behov av ökad arbetskraft och när det blev svårt att rekrytera folk importerades arbetskraft från bland annat Danmark och Italien. 1973 drabbades dock varvsindustrin av oljekrisen och lågkonjunkturen. Kockums förstatligades 1979 och 1986 beslutades det att den civila fartygsproduktionen skulle läggas ned och som kompensation fick man börja tillverka personvagnar till SJ. Kockums bytte ägare flera gånger och kom att köpas upp av ThyssenKrupp Marine Systems under 2005 (Malmö Kulturmiljö, 2007).

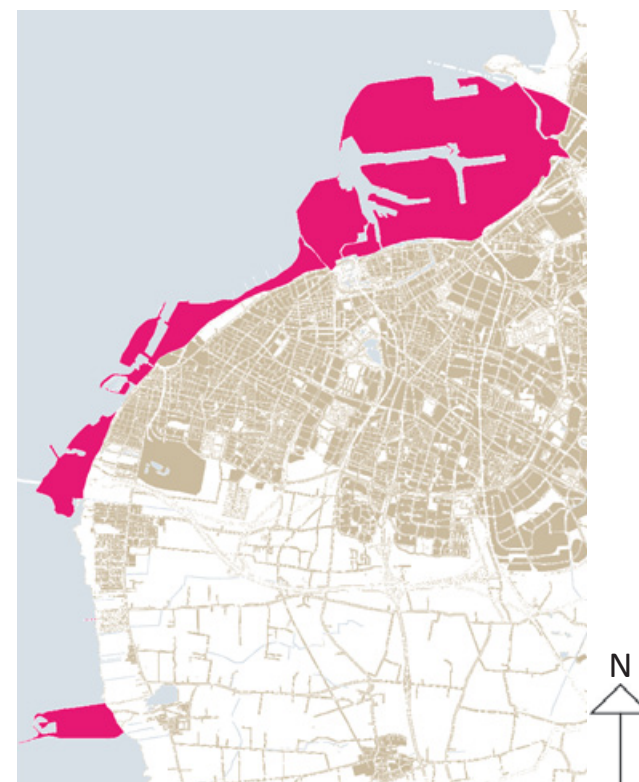

Bild 12. Landutfyllnad (markerat med rosa) i Malmö, 1860-1998. Illustration: Fanny Jacobsson efter karta från *Översiktsplan för Malmö 2000*.

Varvsstaden idag

Varvsstaden är än idag en levande och använd industrimiljö. Området har en area på cirka 190 000 kvadratmeter och marken ägs sedan 2005 av fastighetsutvecklaren Peab. Bebyggelsen består av industribyggnader med olika ålder och karaktär där de flesta är byggda mellan 1910-talet till 1980-talet. Det finns en del relativt småskalig bebyggelse men även stora hallar med omfattande volym. Området är helt stängt för allmänheten på grund av industriverksamheterna men eftersom hamnens vattenrum bildar pauser i bebyggelsen kan Varvsstaden ses från många andra platser och från de gator som gränsar till området. Ett av de företag som dominerar platsen är EWP Windtower Production som tillverkar tornen till vindkraftverk. Deras verksamhet kräver stora ytor och byggnadsvolymer för att kunna genomföras. Kockums industrier som är en avknoppning till Kockums tillverkar järnvägsvagnar och de finns också i området. Det finns även en del andra företag som har lokaler i Varvsstaden.

För närvarande håller man på att riva eller renovera en del av byggnaderna. Sveriges television (SVT) har flyttat in i renoverade lokaler i Varvsstadens nordöstra del i anslutning till klaffbron.

2013 ska industriproduktionen i Varvsstaden upphöra och utbyggnaden av Varvsstadens framtid kan på allvar påbörjas.

Bild 13. SVT har flyttat in i lokaler i den nordöstra delen av Varvsstaden, i anslutning till klaffbron. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 14. Fasad utefter Stora Varvsgatan där krönmuren med texten blev kapad när den var ivägen för en travers. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 15. Ombyggnation håller på att ske i området. I mitten av bilden syns ett torn med spetsigt tak, detta är ett skyddsrum som byggdes under andra världskriget. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 16. Kanalen avgränsar den södra delen av Varvsstaden. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 17. Vid bassängen och en av de stora kranarna ligger tornen till vindkraftverken uppradade. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 18. De öppna vattenspeglarna gör att området kan ses från många kringliggande platser även om Varvsstaden idag är stängd för allmänheten. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 19. Grönskan i området är mycket begränsad men det finns ett fåtal träd. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 20. Fasad utefter Stora Varvsgatan, Peab har påbörjat förvandlingen och utvecklingen av Varvsstaden. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 21. I den stora blå hallen tillverkas vindkraftverk. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 22. Den gamla dockan byggs om. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 23. Flera av de gamla tegelbyggnaderna planeras att sparas. Foto: Fanny Jacobsson

Bild 24. Vindkraftverk tillverkas i de stora hallarna. Foto: Fanny Jacobsson

Varvsstadens framtid

I samverkan med Malmö stad ska området utvecklas till en ny stadsdel med bostäder, handel och kontor. Tillsammans med Malmö stad upprättade Peab ett program för parallella uppdrag 2008. Fyra arkitektkontor bjöds in för att skissa på utvecklingen och strukturen för den nya stadsdelen. Förslagen från de fyra arkitektkontoren var ett första steg i den långa planeringsprocess som kommer att forma platsens framtid.

Malmö stad strävar efter en värdebaserad planeringsideologi och viktiga aspekter i programmet för det parallella uppdraget för Varvsstaden var bland annat:

- Ekologin skall integreras
- Mångfald och funktionsblandning
- Mötesplats användbar för alla.
- Nätverk och mötesplatser
- Blandning av gammalt och nytt
- Många intressenter och såväl enskilda som offentliga initiativ
- Bebyggelsestrukturen och infrastrukturen
- Gång- och cykelstadsdel
- Grönskan
- Tätheten

Tanken är att Varvsstaden ska bli en länk mellan Västra hamnen och centrum. Förhoppningen är att Varvsstaden ska bli en katalysator för bilden av det nya Malmö precis som Bo01 blev en katalysator för 2000-talet (Malmö stad & Peab, 2008).

Planer finns för ett "Moving Media City" (MMC) där visionen är att skapa ett centrum för ett spektrum av företag från mediebranschen. SVT har flyttat in i nya lokaler i Varvsstadens nordöstra del, i anslutning till klaffbron (Malmö stad & Peab, 2008).

Varvsstaden kommer att byggas ut under en mycket lång tid och när den

storskaliga industrin har flyttat från platsen finns möjligheterna att använda byggnader och mark för temporära ändamål och verksamheter. Detta kan ske genom exempelvis tidsbegränsade bygglov och man önskar att planeringen ska var så flexibel och öppen som möjligt (Malmö stad & Peab, 2008).

Att bygga tätt har varit en mycket viktig utgångspunkt för Varvsstaden och exploateringsgraden kommer troligtvis att landa på 1,5 med byggnader med fyra till sex, sju våningar med möjlighet till ännu högre hus¹. Detta kan jämföras med Bo01 som har en exploateringsgrad på 1,1 (Hallemar, 2008). Samtidigt som förtätningen är en av utgångspunkterna anges även grönskan som väldigt viktig. I dagsläget är det mycket sparsamt med grönska där den lilla parken vid det gamla huvudkontoret är den enda grönskan. Varvsstaden kommer att gränsa till två större parker, Stapelbäddsparken och den planerade Kockumsparken. Havet och hamnens olika vattenrum bidrar också till positiva möjligheter för utemiljön (Malmö stad & Peab, 2008).

Förslaget från arkitektkontoret Vandkunsten var det som ansågs mest intressant och det är nu det man arbetar vidare med (Bergström, 2009).

Stadsbyggnadskontoret i Malmö har tillsammans med Peab tagit fram ett planprogram för Varvsstaden.

¹Månsson, Karin, Utvecklingsansvarig PEAB, samtal 101213.

Bild 25. Den vinnande planen för Varvsstaden från kontoret Vandkunsten. Illustration: Vandkunsten genom Peab.

Urban grönska och odling i Varvsstaden

Det finns många anledningar till varför satsningar på urban grönska och odling i Varvsstaden kan ske. Som tidigare redogjorts för bidrar urban grönska och odling till många positiva effekter.

Eftersom man fortfarande befinner sig i planeringsstadiet för denna nya stadsdel finns möjligheten att i planeringen och uppbyggnaden arbeta med urban odling och skapa bättre förutsättningar för att det ska fungera. Nu har man möjlighet att redan från början bygga hus och konstruktioner som kan hålla för trädgårdar och odling på taken.

Malmö stad har nyligen antagit en policy för hållbar utveckling och mat. Policyn (Malmö stad, 2010) har till syfte att:

- Bidra till ett hållbart Malmö med friska medborgare.
- Stärka matens betydelse i Malmö stads egna verksamheter för att öka attraktionskraften.
- Verka för att alla Malmö stads matinköp blir mer hållbara; ekonomiskt, socialt och ekologiskt.
- Se till att Malmö genom sin representation och evenemangsverksamhet föregår med gott exempel och serverar "hållbar" och säker mat.

Ett mål som är uppsatt i policyn är att utsläppen av växthusgaser relaterade till mat ska minska med 40% till 2020 i jämförelse med utsläppen 2002. 2020 ska också all mat som serveras i Malmö stad var ekologisk. Maten som serveras ska vara transportsnål för att minimera de många och långa transporter av livsmedel och därmed vara mer miljö- och klimatsmart. Lokala leverantörer ska ges bättre förutsättningar att sälja sina produkter för att öka konkurrensen och gynna små och medelstora företag (Malmö stad, 2010).

Jordbrukets betydelse poängteras och ska beaktas i framtida planer. Policyn anger också att; "Livsmedelsproduktion i och kring staden uppmuntras". Malmö stad vill också uppmuntra exempelvis Bondens egen marknad och

andra initiativ som ökar kontakten mellan konsumenter och producenter (Malmö stad, 2010).

En aspekt av Varvsstaden är att platsen har en historia starkt kopplad till industri- och hamnverksamhet och därför inte har en kulturhistoria som är länkad till grönska och odling. Det är och har varit mycket sparsamt med vegetation i denna miljö. Därför kan det argumenteras att grönska och odling inte passar in på denna plats kulturhistoriskt sett. Platsen kommer dock genomgå stora förändringar i och med uppbyggnaden av en stadsdel med fokus på bostäder, kontor och handel. Även om man behåller en del strukturer kommer användningen av platsen helt att förändras och därför skapas nya förutsättningar som man måste ta hänsyn till.

Malmö stad har som mål att vara en kunskapsstad och vill arbeta aktivt med detta i samhällsplaneringen. Modellen har sin utgångspunkt i att vara en värdebaserad planeringsideologi till skillnad från en mer traditionellt fysisk. En kunskapsstad ska karaktäriseras av ett klimat som uppmuntrar till kunskapsdelning och möten mellan människor. Man vill att staden ska förmedla värderingar som främjar möten och kunskapsutbyte som öppenhet, tolerans och mångfald. Vikten av att främja innovation på olika sätt poängteras i det dokument som man har tagit fram. Viktigt är också att skapa spännande och attraktiva stadsmiljöer med allmänna ytor där människor med olika bakgrunder ska kunna träffas och utbyta idéer. Stadsrummet skapar de fysiska förutsättningarna för att en kunskapsstad ska kunna utvecklas. Att de offentliga rummen planeras med särskild omtanke för att skapa möten och integration kan vara extra viktigt i en stad som Malmö där nästan 40 % av befolkningen har utländsk bakgrund (Malmö stad & Malmö högskola, 2008). Att implementera urban odling i Malmö och Varvsstaden skulle kunna vara en stark strategi för att uppfylla en del av målen i strävan efter att vara en kunskapsstad. En kunskapsstad kan uppmuntra till kunskapsdelning och möten mellan människor vilket odling enligt Larsson (2009), Schmidtbauer (2008) och Wakefield et al. (2007) kan göra.

Malmö stad har arbetat mycket med olika miljöfrågor och har en stark vilja att ligga i framkant inom området. Det intresse och den anda som finns bådär gott för att testa nya idéer och lösningar. Peab som äger marken har också kontaktat Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) om ett samarbete om grönskan i Varvsstaden. Detta har resulterat i planer på att skapa ett urbant landskapslaboratorium där växter ska kunna testas i de speciella förhållanden som en stad innebär. Eftersom den nya stadsdelen kommer att byggas upp under många år finns också möjlighet att följa utvecklingen av växterna under en lång tid. Odling av ätbara växter skulle mycket väl kunna rymmas inom detta samarbete och vara en del av forskningen, särskilt eftersom det är ett ämne som ligger i tiden.

5

Idéskisser

Arbetsgång

För att illustrera hur den urbana odlingen skulle kunna se ut i Varvsstaden har jag i detta kapitel gjort ett antal idéskisser. Jag har valt att arbeta med platser med olika karaktär och där olika sorters odling och upplåtelseformer kan tillämpas.

Vandkunsten som vann den tävling som upprättades för Varvsstaden har tillsammans med Peab arbetat vidare med förslaget. Även kontoret White har varit inblandat i det fortsatta arbetet. Ett planprogram skulle från början ha varit färdigt i februari 2011 men arbetet har dragit ut på tiden. Strukturplanen från det vinnande materialet har omarbetats och genom Peab har jag fått ta del av detta material. Det är detta jag har utgått ifrån i mina gestaltungsförslag. Efterhand beslutades det att planprogrammet ska sätta fokus på en värdeplan snarare än en strukturplan. Värdeplanen ska fungera som ett mer flexibelt verktyg eftersom Varvsstaden kommer att byggas ut under lång tid.

Eftersom det inte finns några färdiga planer finns det inte heller några beslut om hur byggnaderna ska se ut eller var det ska finnas exempelvis bostadsrätter/hyresrätter, handel, kontor och så vidare. På grund av att det fortfarande är mycket som är oklart i planerna för Varvsstaden har jag förhållit mig ganska fritt i mina idéskisser.

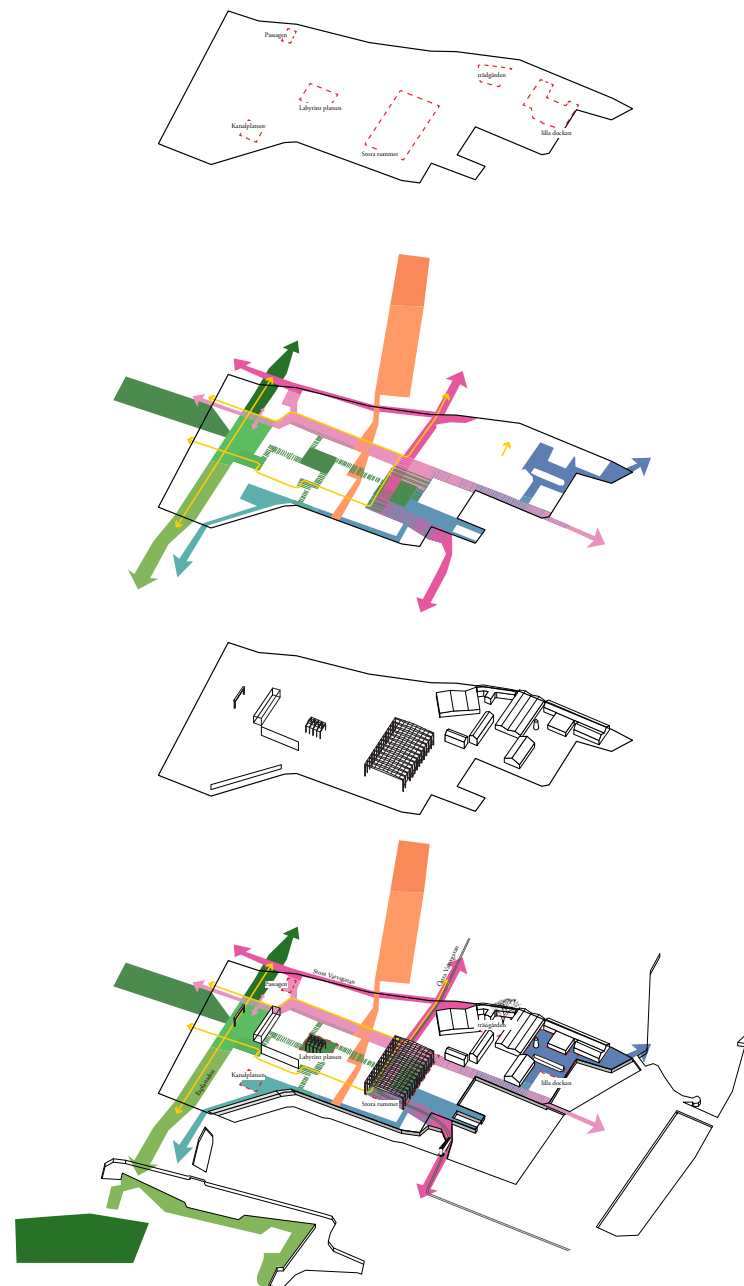

Bild 26. Utkast till värdeplan där de olika färgerna symboliserar olika aspekter och värden, exempelvis; grönstruktur, stråk och kommunikationer. Illustration: Peab

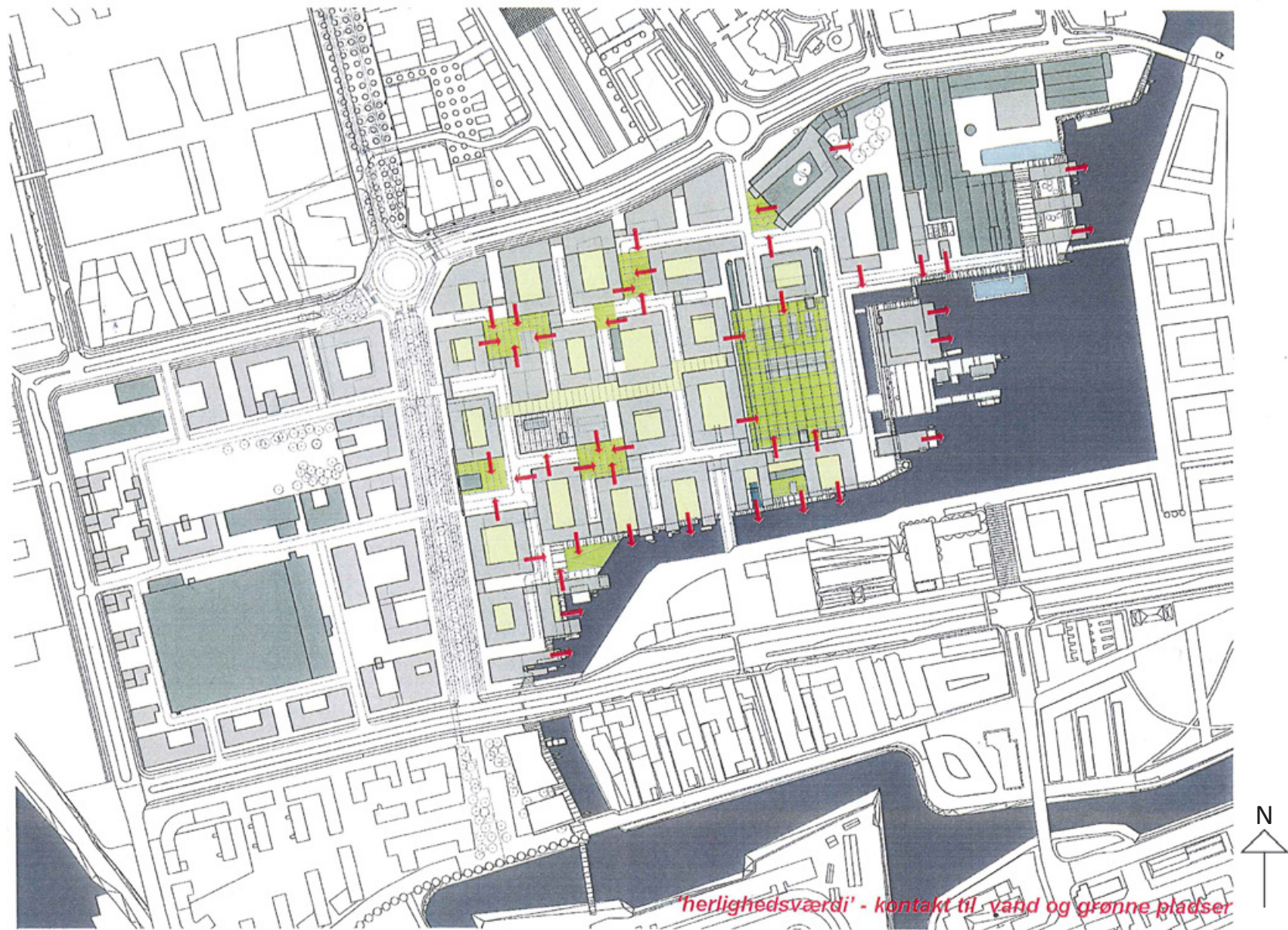

Bild 27. Det är denna strukturplan från Peab som jag har utgått ifrån i mina idéskisser. De röda pilarna visar kontakten mellan bebyggelsen och grönytor/vattenrum. Illustration: Peab

Solstudier

För att få en bättre uppfattning om ljusförhållandena utförde jag solstudier i programmet Google SketchUp. Det är ännu inte bestämt hur strukturen i området ska se ut och hur många våningar de olika byggnaderna ska ha. Riktlinjerna är dock att bebyggelsen i kanterna av området ska vara högre och ha upp till 7-8 våningar och den inre delen ska ha lägre byggnader. Antalet våningar i modellen för solstudierna är mellan 2 och 8. Studien är gjord vid tidpunkten för vårdagjämningen 20 mars, sommarsolståndet 21 juni och

höstdagjämningen 23 september vid klockslagen 09.00, 12.00, 15.00 samt 18.00. Det är ungefär under mars-september som växtsäsongen pågår. Vid sommarsolståndet stor solen som högst på himlen och det är som ljusast. På grund av den planerade täta strukturen i Varvstaden och våningsantalet blir det på en del innergårdar ganska mycket skugga.

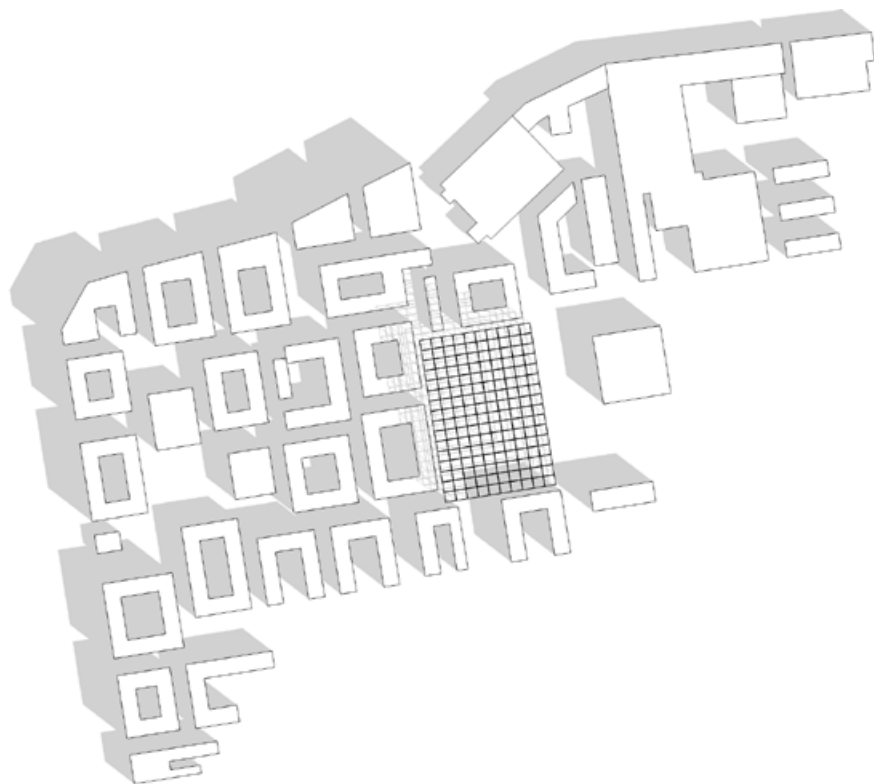

Bild 28. 20 mars kl. 09.00. Illustration: Fanny Jacobsson

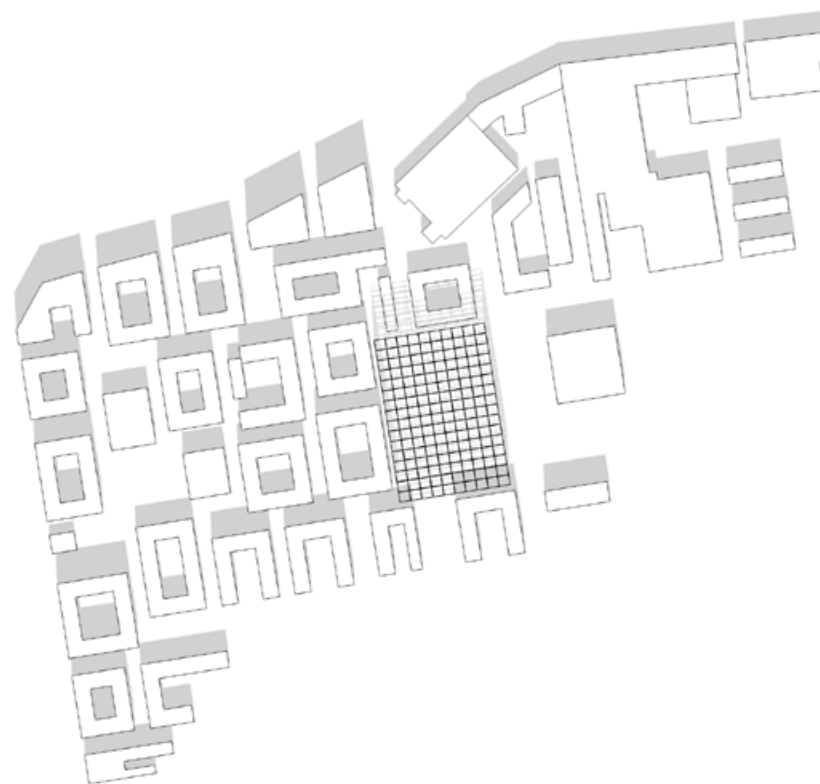

Bild 29. 20 mars kl. 12.00. Illustration: Fanny Jacobsson

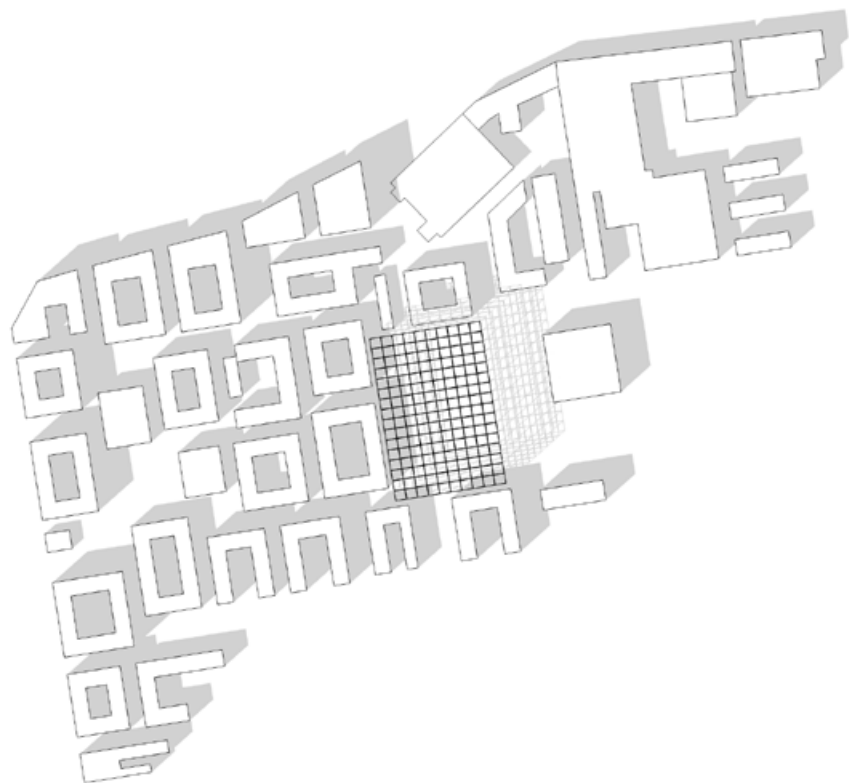

Bild 30. 20 mars kl. 15.00. Illustration: Fanny Jacobsson

Bild 31. 20 mars kl. 18.00. Illustration: Fanny Jacobsson

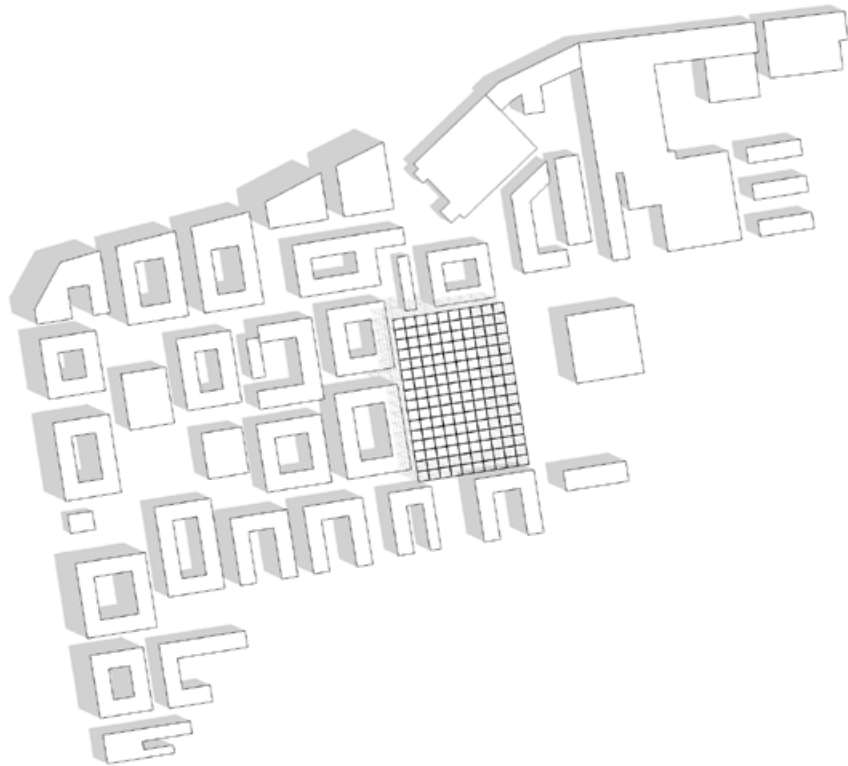

Bild 32. 21 juni kl. 09.00. Illustration: Fanny Jacobsson

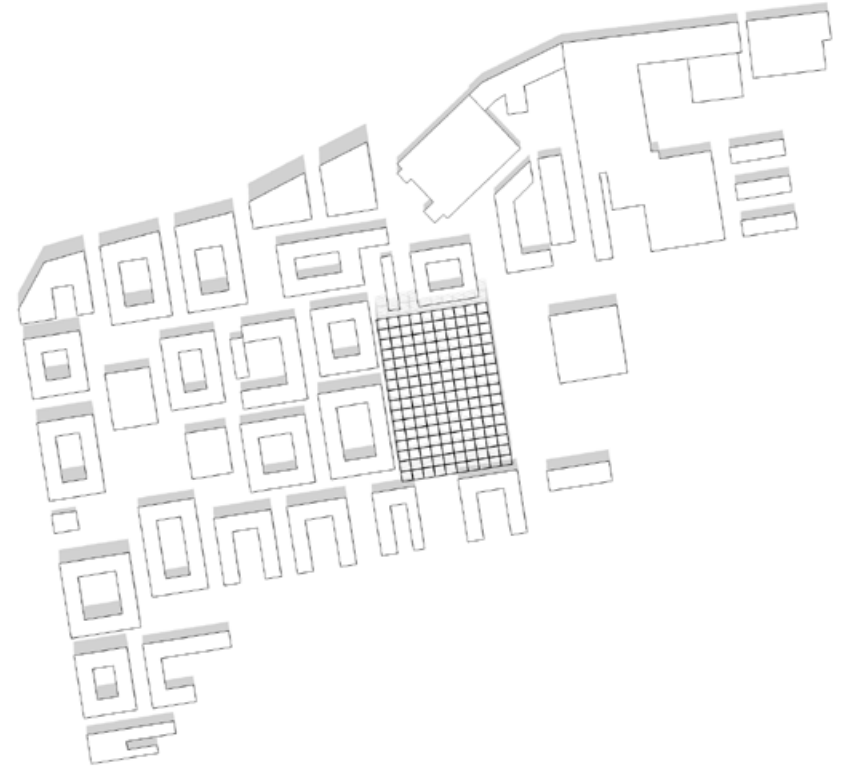

Bild 33. 21 juni kl. 12.00. Illustration: Fanny Jacobsson

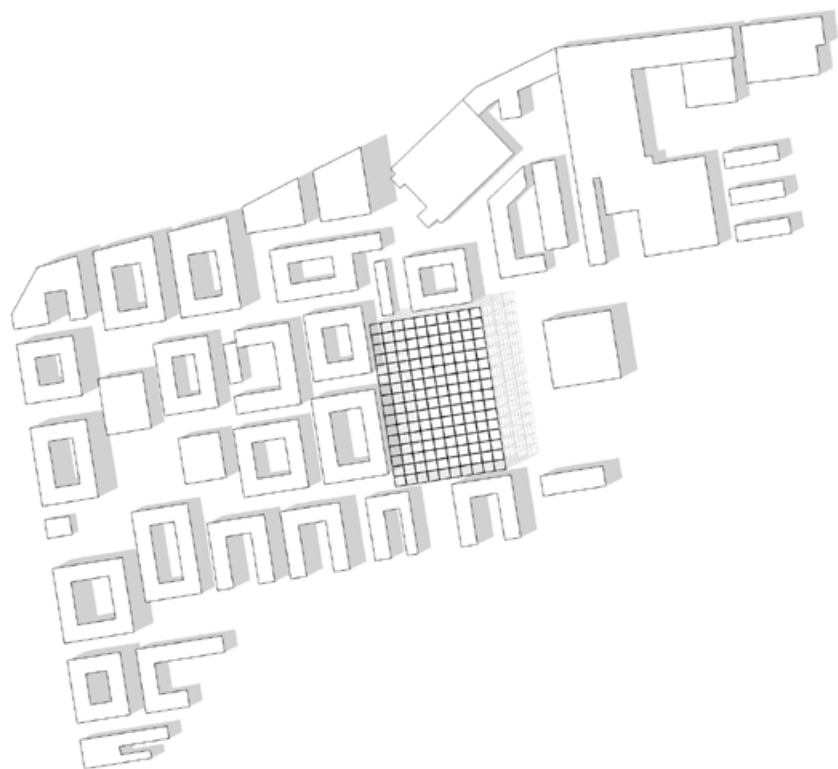

Bild 34. 21 juni kl. 15.00. Illustration: Fanny Jacobsson

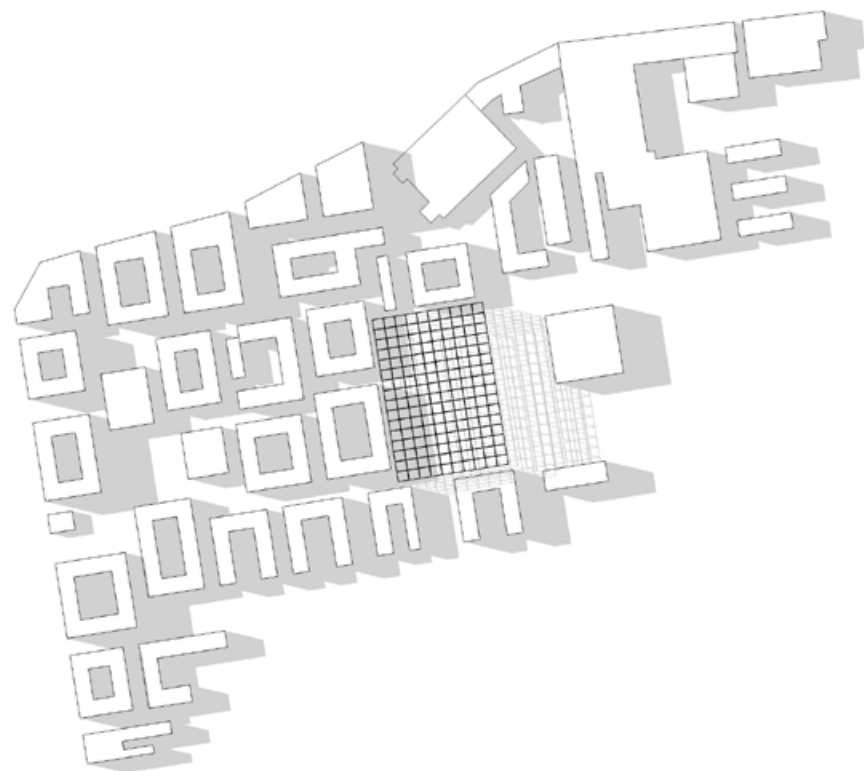

Bild 35. 21 juni kl. 18.00. Illustration: Fanny Jacobsson

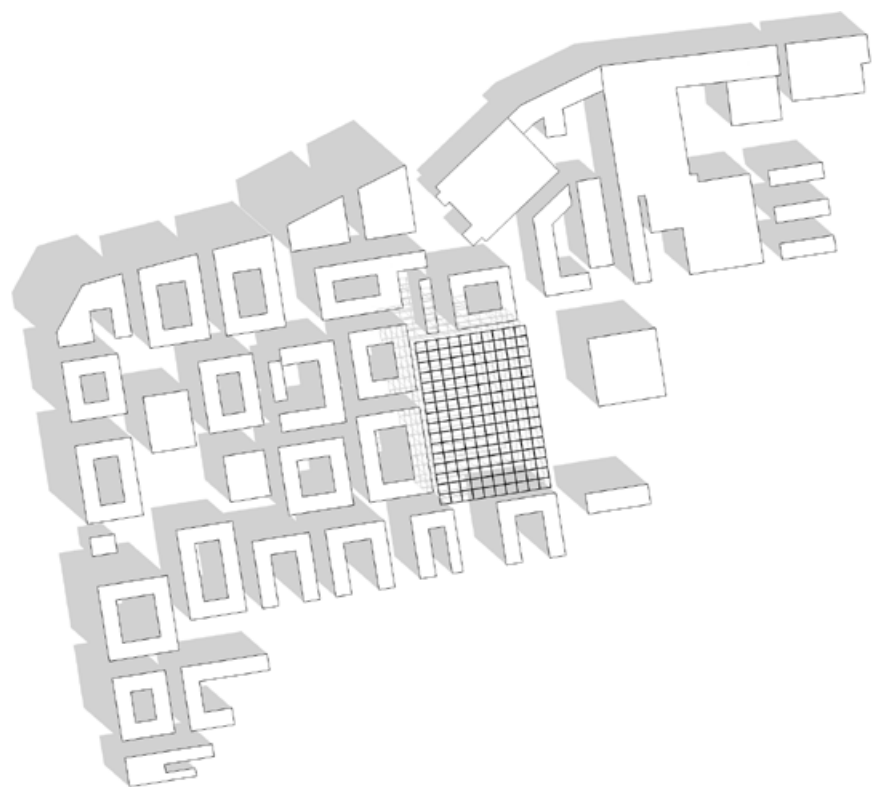

Bild 36. 23 september kl. 09.00. Illustration: Fanny Jacobsson

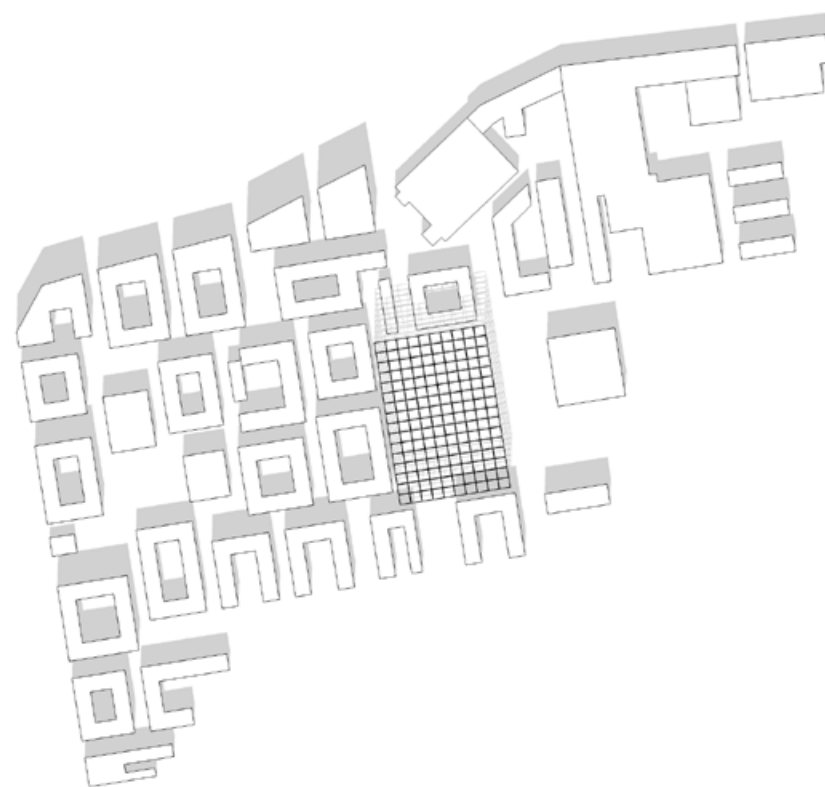

Bild 37. 23 september kl. 12.00. Illustration: Fanny Jacobsson

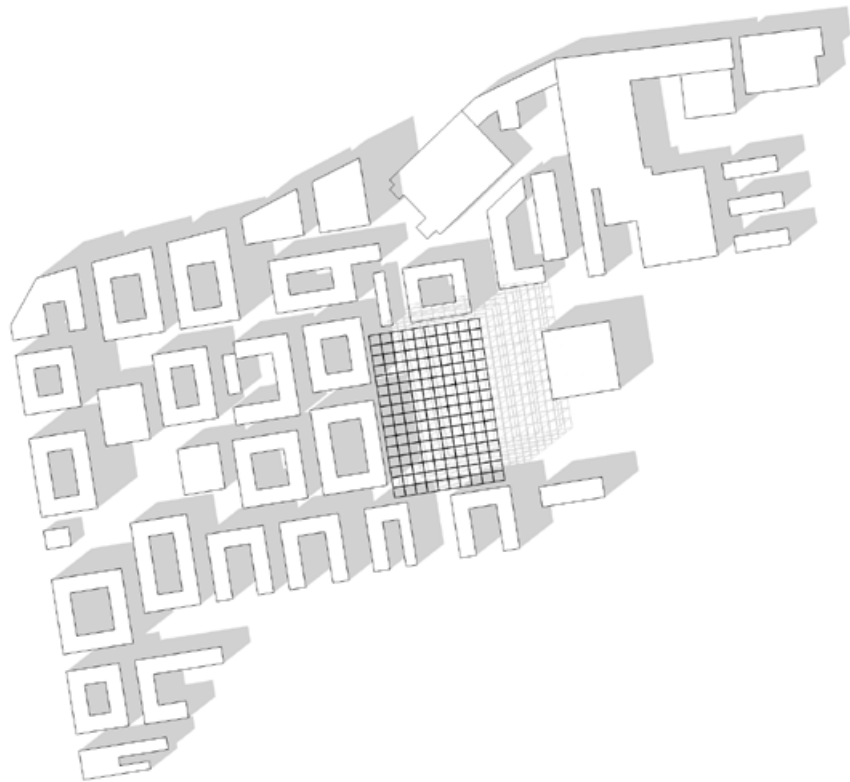

Bild 38. 23 september kl. 15.00. Illustration: Fanny Jacobsson

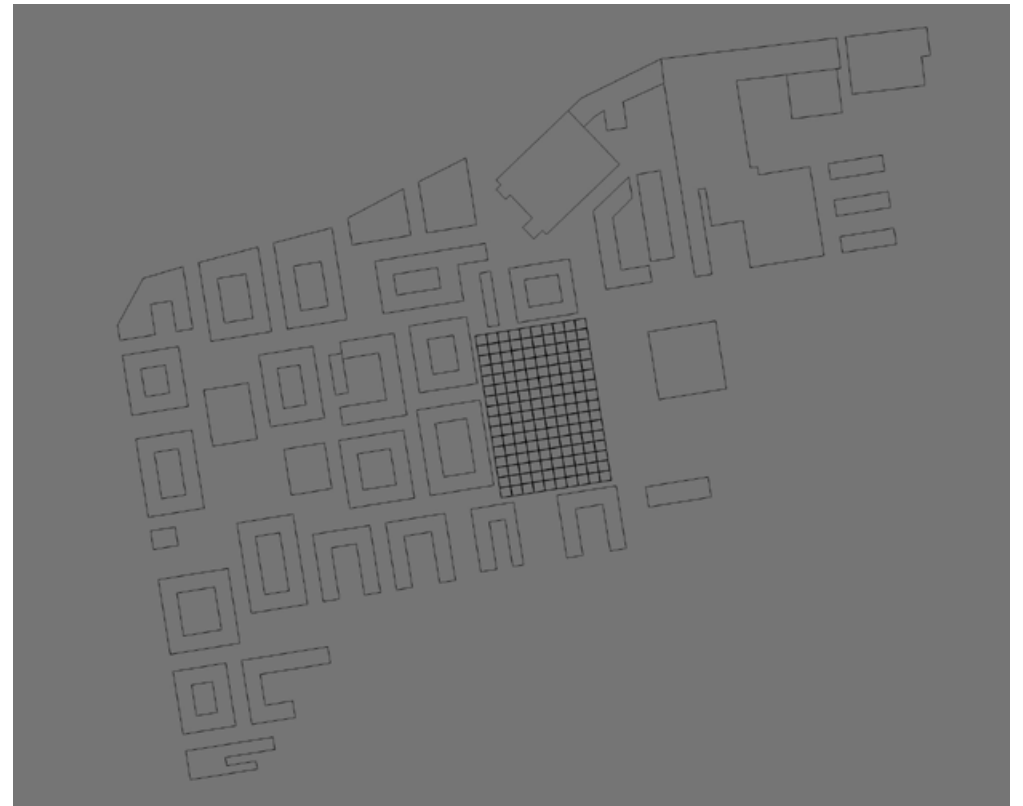

Bild 39. 23 september kl. 18.00. Illustration: Fanny Jacobsson

Innergård med odlingslotter

Bild 40. Den rosaröda pricken markerar placeringen i Varvsstaden. Illustration: Fanny Jacobsson med underlag från Peab

För att använda ytan effektivt har ett rutmönster med odlingslotter lagts ut med plattsatta gångar mellan. Den strikta strukturen ger en ram för att inom lotterna låta odlarnas egen kreativitet blomstra. Eftersom odlingslotterna ofta får väldigt olika uttryck kan den mer strikta övergripande strukturen väga upp detta. Ett växthus som placerats i gårdens ena hörn där solförhållandena är relativt goda ger möjlighet till en utökad odlingssäsong. I anslutning till växthuset finns ett förråd där spadar och andra verktyg kan förvaras. Förrådet har ett tak täckt med sedum. Det har även varit viktigt att skapa allmänna ytor där alla kan vistas eftersom alla inte kan eller kanske vill odla. På dessa ytor finns det utrymme för exempelvis sittplatser och grillning. För att ge höjd och ytterligare kvalitéer i växtligheten har ett antal träd planterats och mot gatan finns avgränsningar i form av en klippt häck.

Organisatoriskt skulle en anläggning av detta slag kunna fungera på olika sätt. Exempelvis att odlingslotterna hyrs ut med ett tilläggskontrakt till lägenheterna eller att en odlingsförening har hand om organisationen och uthyrningen av lotterna.

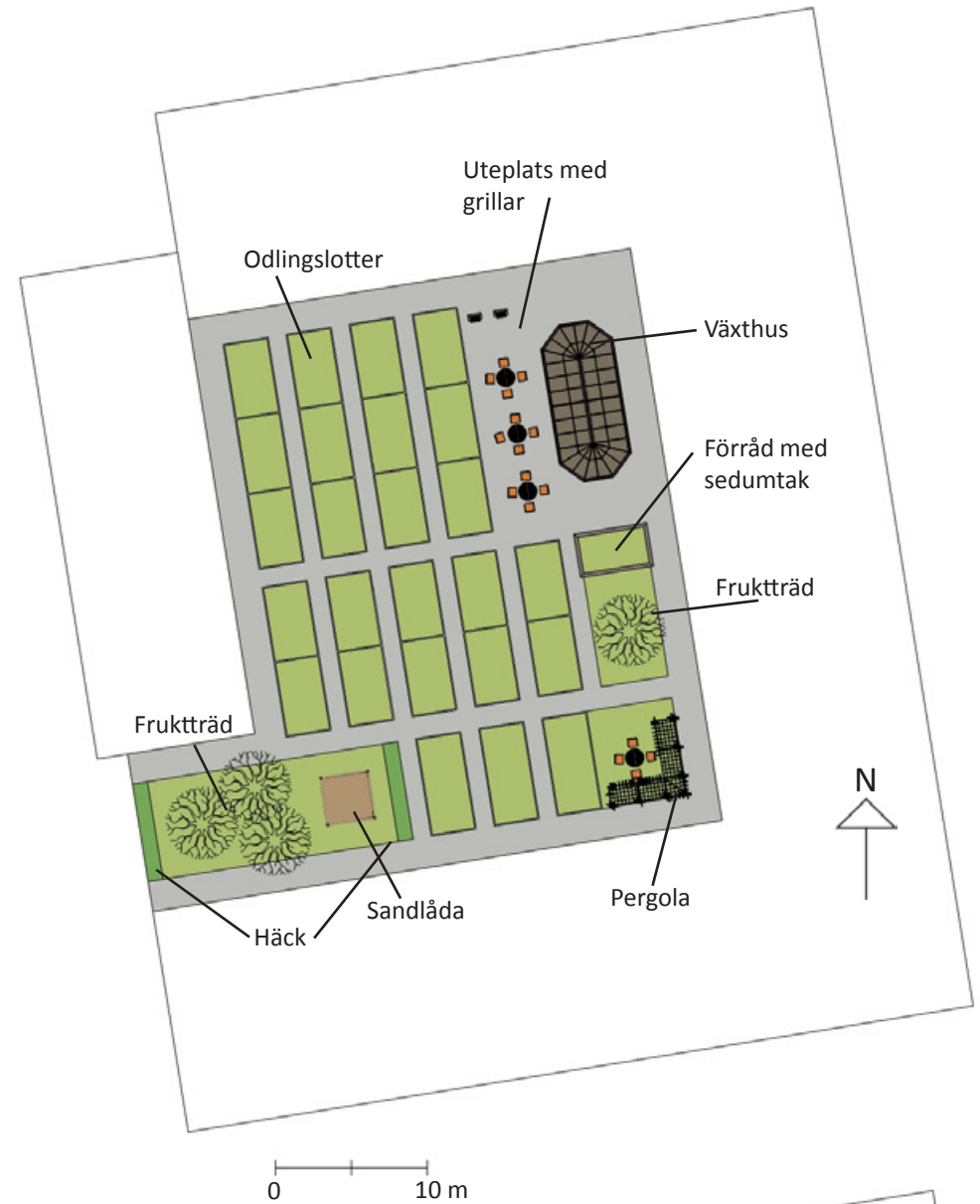

Bild 41. Plan över innergården. Illustration: Fanny Jacobsson

Bild 42. Vy över odlingslotterna, förråd, växthus och uteplats. Illustration: Fanny Jacobsson

Innergård med ätliga växter

Bild 43. Den rosaröda pricken markerar placeringen i Varvsstaden. Illustration: Fanny Jacobsson med underlag från Peab

Denna innergård har inte gestaltats för att de boende själva i första hand ska odla utan på ett sådant sätt att alla delar lika på utemiljön. Detta exempel visar mer på hur man kan utgå ifrån framförallt ätliga växter till en traditionell utformning av en bostadsgård. Växtligheten utgörs av både träd, buskar och örter med frukt, bär och blad som kan ätas. Förutom att vara ätliga erbjuder växtligheten självklart många estetiska kvalitéer med olika struktur, färg och blomning.

En anläggning av detta slag med exempelvis fruktträd som ska beskäras och vara spaljerade kräver en kunnig trädgårdsmästare.

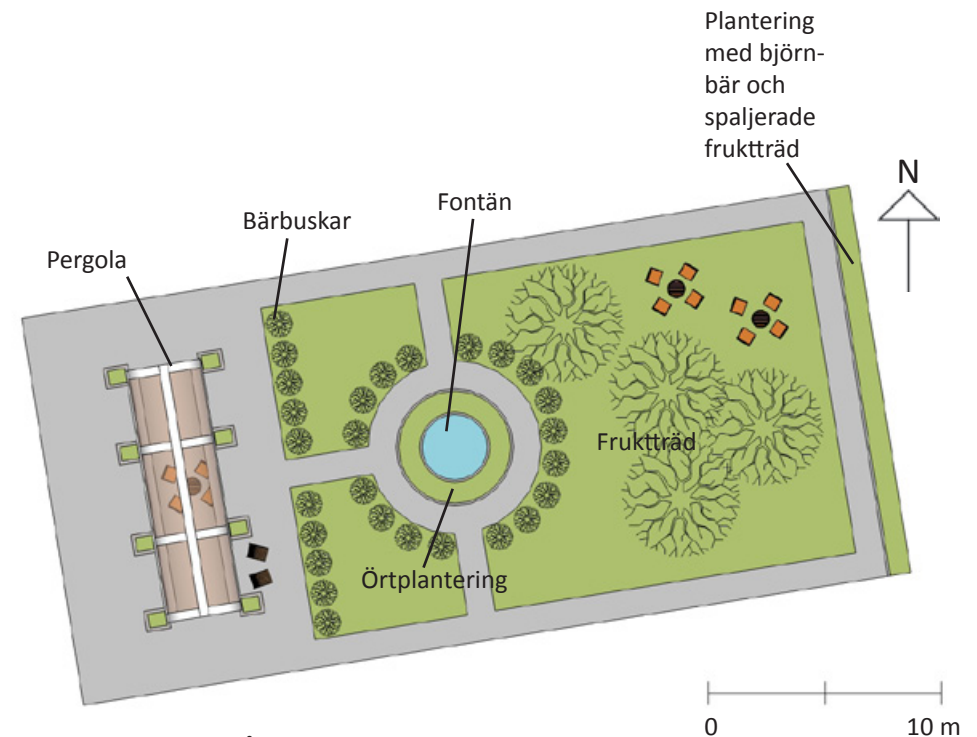

Bild 44. Plan över innergården. Illustration: Fanny Jacobsson

Bild 45. Pergola inspirerad av tegelbyggnaderna med dess valv och fönster. Illustration: Fanny Jacobsson

Bild 46. Vy över uteplatsen med pergola, bärbuskar, fontän och örtplantering. Illustration: Fanny Jacobsson

Restaurangodling

Bild 47. Den rosaröda pricken markerar placeringen i Varvs-staden. Illustration: Fanny Jacobsson med underlag från Peab

På husens tak finns möjlighet att låta restauranger odla en del av den mat de serverar. Att odla grönsaker och örter till restaurangens rätter kan vara en positiv profilering och vara ett sätt att ha sin utgångspunkt i säsongsanpassad mat.

Uteservering på taket med inblick i växthusen och utsikt över området erbjuder ett fint tillskott för gästerna under de varmare månaderna. När det börjar bli kallare kan även en del av växthuset användas för sittplatser och servering.

Platsen för uteserveringen har portabla möbler och krukor som kan flyttas efter behov och säsong.

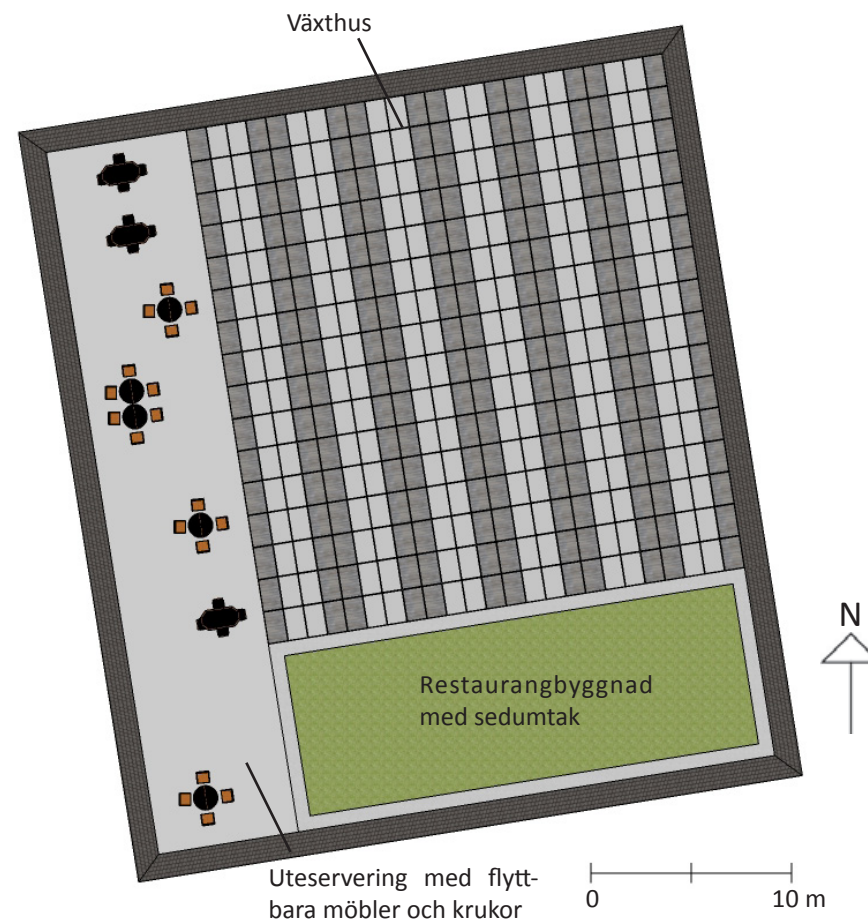

Bild 48. Plan över restaurangodlingen. Illustration: Fanny Jacobsson

Bild 49. Vy över restaurangodlingen med uteservering. Illustration: Fanny Jacobsson

Kommersiell odling

Bild 50. Den rosaröda pricken markerar placeringen i Varvsstaden. Illustration: Fanny Jacobsson med underlag från Peab

Husens tak skulle kunna användas för kommersiell odling i framförallt växthus. Skörden kan säljas till exempelvis restauranger eller lokala butiker. Ett annat exempel är att sälja till privatpersoner i form av matkorgar/kassar. För att utöka verksamheten kan taket även utnyttjas för biodling och produktion av honung.

The Fairmont Waterfront Hotel i Vancouver i Canada kombinerade exempelvis odlingen av grönsaker, frukt och örter med att ha biodling på sitt tak. Eftersom bina hjälper till att pollinera växterna blev även produktionen större (The Fairmont Waterfront Hotel, 2011).

I denna idéskiss dominerar växthusen där olika grödor kan odlas med hjälp av exempelvis hydroponisk odling. Utomhusplantering kan exempelvis fungera för mindre odlingar, experiment eller som ett tillskott för biodlingen.

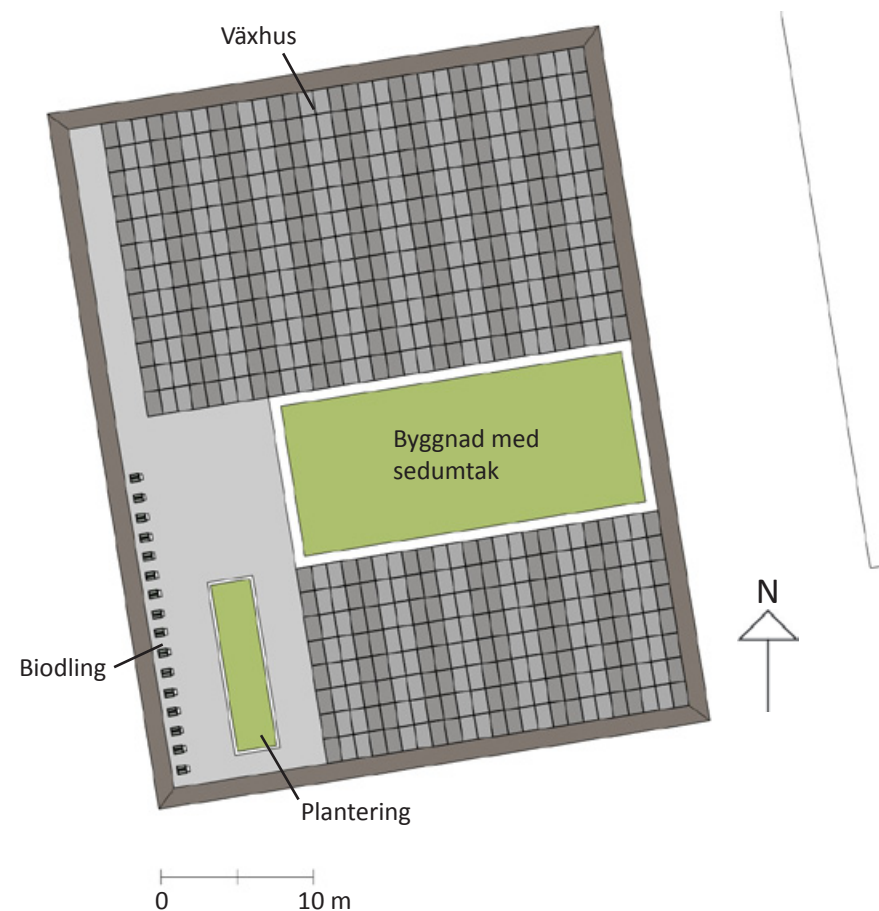

Bild 51. Plan över anläggningen. Illustration: Fanny Jacobsson

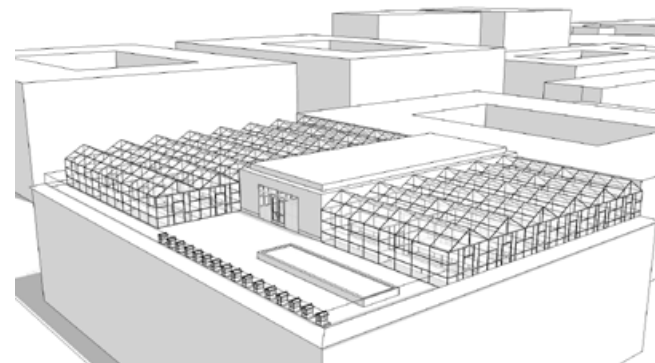

Bild 52. Taket tas tillvara för odling. Illustration: Fanny Jacobsson

Bild 53. Vy över den kommersiella odlingen på taket med växthus och biodling. Illustration: Fanny Jacobsson

Installationer

Varvsstaden kommer att byggas ut i olika etapper under lång tid. Det innebär att strukturer, byggnader och konstruktioner från industrin kommer att finnas kvar länge. Vissa delar planeras också att sparas. Beroende på utvecklingen av området kan tillfälliga installationer av olika art skapas. En del kanske bara kan stå kvar en säsong och andra under flera år.

För att knyta an till Varvsstadens karaktär och tillverkning av vindkraftverk skulle detta kunna användas som element i kombination med odling. En stor del av området domineras idag av tillverkningen av vindkraftverk och det finns upplag av olika konstruktionsdelar som skulle kunna användas för planteringar och/eller installationer.

Även andra material kan passa i industrimiljö såsom exempelvis pallkragar och odlingar i presenningslika säckinstallationer (se bild 57).

Bild 54. Material i Varvsstaden. Foton: Fanny Jacobsson

Bild 55. Konstruktionsdelar till vindkraftverk står uppradade i Varvsstaden. Foto. Fanny Jacobsson

Bild 56. Odlingar i konstruktionsdelar till vindkraftverken. Illustration: Fanny Jacobsson

Bild 57. Tillfälliga installationer som denna vid Gunnebo slott sommaren 2008, skulle kunna passa in i Varvsstadens industrimiljö. Foto: Per-Anders Jacobsson

Bild 58. Exempel på hur en installation skulle kunna se ut där element från vindkraftstillverkningen har tagits tillvara och kombinerats med odling.

Diskussion och slutsatser

Reflektioner kring metod och kunskapsinhämtning

Det här examensarbetet har främst haft sin grund i litteraturstudier. Litteraturstudierna har varit nödvändiga för att skapa en grund att stå på och ett sätt att få en större kunskap och förståelse kring ämnet.

Det finns relativt mycket litteratur och artiklar skrivna om urban odling. I detta examensarbete har en rad olika sorters källor använts, allt från vetenskapliga artiklar, doktorsavhandlingar och kommundokument till hemsidor och journalistiska artiklar.

Beroende på vilken aspekt som har beskrivits eller text som har skrivits har olika typer av källor använts. Exempelvis har dokument från kommunen varit nödvändiga för att beskriva Varvsstaden. Ibland har det varit svårt att hitta bra och relevant litteratur att utgå ifrån.

Den litteratur och debatt man möter om urban odling är allt som oftast mycket positiv. De positiva aspekterna för miljö, hälsa, det sociala livet med mera framhålls i de flesta rapporter, böcker och artiklar. Ett av de orosmoln som tas upp är framförallt att stadens mark- och luftförhållanden med eventuella gifter och föroreningar som kan påverka stadsodlingen negativt. Annars kan det tyckas att debatten om stadsodling till största del är positiv. Författarna till mycket av litteraturen framhåller ofta de positiva aspekterna. Självklart finns det också svårigheter och problem med odling i staden som också tas upp. Det kan exempelvis gälla ägande eller planering. En del av de begränsningar som urban odling har i dagsläget har tagits upp i detta examensarbete.

För att studera hur nyckelpersoner från olika kategorier av verk samma personer i Malmö ser på urban odling och dess möjligheter och begränsningar valdes en kvalitativ miniundersökning. Genom ett större urval av personer hade mer generella slutsatser kunnat göras. Som beskrivits sammanfattas ändå många av aspekterna som rör den urbana odlingen och som tagits upp i litteraturdelen av examensarbetet i de svar som de tillfrågade gav.

Det var inte helt självklart vilka politiker, tjänstemän och brukare som skulle

kontakts för undersökningen. Det är svårt att veta vem som är ansvarig för vad och att hitta rätt person och kontaktinformation på exempelvis Malmö stads hemsida. Några tillfrågade hänvisade vidare till någon annan person som jag kunde kontakta. Miniundersökningen har vänt sig till personer som arbetar inom verksamheter som berör urban odling på olika sätt eller som jag sedan innan visste aktivt höll på med odling. Att få folk att ta sig tid till att svara på frågorna är inte heller alltid lätt. Genom att skicka ut samma frågor till alla och att de var öppna, utan svarsalternativ fanns det utrymme att ganska fritt uttrycka sig. Det fanns ingen begränsning för hur långa svaren fick vara och det blev också lite olika längd på de svar som kom in även om många var relativt lika i omfattning. Hade frågorna ställts vid ett intervjutillfälle där man möts hade säkert följdfrågor och förklaringar kunnat uppstå vilket kunde ha berikat arbetet. Att samordna möten för intervjuer hade dock tagit betydligt mer tid i anspråk och inom den tidsram som satts upp för examensarbetet och de andra delarna av arbetet var detta inte aktuellt.

Besöken i Varvsstaden gav en större förståelse för platsen och dess förutsättningar men eftersom området är stängt för allmänheten kan man inte röra sig fritt där. Å andra sidan innebar det att jag fick en guidad tur där jag kunde bli visad runt och också ställa frågor direkt på plats. Inbjudan till "Barn i stan" i Malmö gav en inblick i deras projekt i Seved. Detta besök blev ett positivt inslag i mitt arbete eftersom det gav en bild av hur den urbana odlingen kan se ut och fungera i praktiken.

Att välja att ha Varvsstaden som utgångspunkt för idéskisserna var ett sätt att få en mer verklighetsförankrad situation. Det gav ett ramverk att utgå ifrån. Eftersom planerna för Varvsstaden inte var helt fastställda från Peab och Malmö stad när detta examensarbete har utförts innebar det att det blev ett ganska fritt förhållningssätt men där principerna för idéskisserna kan utvecklas vidare. Att inte själv vara en del av planeringsarbetet och att strukturplanen frångicks ganska mycket till förmån för en värdeplan innebar en osäkerhet om hur området faktiskt kommer att utvecklas och se ut i framtiden. Detta har dock inte påverkat avsikten med mitt examensarbete i egentlig mening.

Diskussion

Det som har framkommit under arbetets gång är att urban odling verkligen är ett ämne som ligger i tiden och som många är intresserade av. Den stadsodling som finns i Sverige är oftast ganska småskalig och har tillkommit från medborgarnas initiativ. Många av de projekt som har startat har också fått mycket uppmärksamhet och uppskattning.

Mat är något som berör alla och som är en stor del av människors vardag. Människors livsstil är ofta starkt sammankopplat med mat med både positiva och negativa aspekter. Urban odling har också kommit att bli en livsstil där multifunktionaliteten är viktig.

Det som är intressant och viktigt med urban odling är att så många olika aspekter kan flätas samman. Det kan vara aspekter som rör ekologi, sociala värden och ekonomi.

I förordet till *Public Produce* skriver Nordahl (2009) att det är hans uppriktiga förhoppning att hans bok om odling i staden och kommunalorganiserat jordbruk kommer att vara meningslös och utgången från förlaget om 20 år. Han jämför det med att för 20 år sedan skulle en bok om återvinning och dess positiva miljöeffekter ha kunnat skrivas för att övertyga kommunerna att organisera återvinningsprogram för att alla i samhället ska kunna minska den skadliga miljöpåverkan. En sådan bok skulle vara ganska meningslös idag eftersom städer och dess beslutsfattare redan har insett de positiva effekterna med återvinning och anordnat system för detta samt utbildat allmänheten om hur det ska göras och varför det är bra för dem och deras samhälle. Nordahls förhoppning är att det ska vara samma sak med odling i staden och planering kring detta om 20 år. Då ska befattningshavare ha implementerat olika strategier för att producera mat inom staden och program för att utbilda allmänheten om odling och mat och varför det likt återvinning är viktigt för dem och deras samhälle. Det är svårt att sia om hur framtiden kommer att se ut och om Nordahls förhoppningar kommer att besannas. Jag tror att vi kommer att få se många fler exempel på olika former av urban odling framöver. Utbredningen och omfattningen av det kommer antagligen att se mycket olika ut på olika

platser runt om i världen precis som faktiskt återvinningen av sopor gör.

Jordbruket och matproduktionen är en av de viktigaste frågorna att hitta bättre lösningar på när det gäller att skapa mer miljövänliga och effektiva system. Jordbruket står för en mycket stor del av jordens arealer och när världens befolkning växer måste alternativa metoder för att skapa en större och mer miljövänlig produktion utvecklas. Det storskaliga jordbruket är antagligen det som är mest kritiskt att finna bättre metoder för eftersom det står för en så stor del av markarealerna och produktionen. Metoder för att producera mat mer energieffektivt och med hushållning av mark och vattenresurser men där man kan få ut stora skördar kommer att vara av yttersta vikt. Att skapa komplement till det storskaliga jordbruket och integrera städerna i en del av matproduktionen kan vara ett litet steg för att flytta produktionen närmare konsumenterna och skapa värden som man kanske inte kan uppnå med de stora fälten på landsbygden när allt fler människor bosätter sig i städerna.

Initiativ från medborgare som börjar odla i staden är positivt i de flesta fall där engagemanget kan bidra till gemenskap och omsorg om utemiljön. Medborgarnas initiativ har också i flera fall lett till förändringar med mer urban odling i närmiljön och där också samarbete med kommunen har inletts. Några exempel i Malmö är "Barn i stan" samt nätverket Mykorrhiza som har skrivit avtal med kommunen för att få odla på offentlig mark. Initiativet till Slottsträdgården kom också från en grupp malmöbor som drömde om en ekologisk trädgård med en öppenhet för alla. Deras idé blev så småningom verklighet när den började ta form. Först drevs verksamheten av Föreningen Slottsträdgården men sedan tog Malmö stad över driften.

Jag tror att planering från kommunernas sida för urban odling kommer att bli allt mer viktig i framtiden. Detta har en rad olika orsaker. Två viktiga aspekter är att kommuner har planmonopol och också i många fall är en stor markägare i staden. Viljan att förtäta staden innebär även att ytorna för grönska blir allt mer begränsade. För att beakta de gröna frågorna och förbättra förhållandena kan övergripande strategier vara nödvändiga. De tekniska och praktiska

förutsättningarna för att skapa exempelvis takodlingar blir större om det redan i ett tidigt stadium finns med på agendan.

Den första frågan kommuner måste ställa sig är om man VILL ha urban odling. Det behöver inte vara självklart att svaret på denna fråga blir ja. Idag finns det dock tendenser till att intresset för att implementera mer odling i de urbana miljöerna ökar. Medborgarnas engagemang kan också leda till att politiker och tjänstemän får upp ögonen för frågan. Finns det en vilja till att ha odling i staden kan den andra frågan vara i vilken utsträckning.

Jag tror inte på att alla ska odla all sin egen mat men det finns otvivelaktigt många möjligheter inom och i närheten av staden att odla en del av sin egen föda. Och om man inte har viljan eller möjligheten att odla själv så är det ändå positivt att utbudet av närproducerad hälsosam mat till ett skäligt pris ökar. Det kan få en rad positiva effekter såsom minskade utsläpp, att människor äter mer hälsosamt samt att den lokala ekonomin gynnas. Stadsodlingen kommer nog aldrig att kunna konkurrera med det storskaliga jordbruket i någon större utsträckning när det gäller själva produktionen. Den urbana odlingen har dock många andra värden som inte kan uppnås på samma sätt med den storskaliga produktionen på landsbygden. Den urbana odlingen har goda möjligheter att fungera multifunktionellt.

Ibland kan det vara en fin linje mellan det privata, det halvoffentliga och det offentliga i staden och det är också en del av problematiken som kan uppstå med urban odling vilket har redovisats i arbetet. Frågan är extra relevant när odlingen ska ske på mark som ska vara tillgänglig för allmänheten och som tidigare inte har använts för detta ändamål. En upprustning av en plats och där man tillför kvalitéer genom odling har många positiva aspekter men det kan också göra att människor som inte tar del av aktiviteterna eller skulle ha velat använda platsen till något annat kan känna sig åsidosatta. Det är en svår balansgång att gå och det finns inga självklara svar på vad som är rätt och fel.

Som beskrivits är gränserna mellan privat, halvprivat och offentlig ofta

väldigt svåra att definiera. Gränserna påverkar också till stor del hur man använder och upplever en plats och vilka möten som där sker. Jag bor själv i en marklägenhet i ett område där längor med tvåvåningshus är placerade mitt emot varandra med gröna kilar emellan. Marklägenheterna har inglasade uterum som kan öppnas upp till dessa gröna mellanrum. Bostadsbolaget har inte gjort några indelningar själva av de gröna områdena men många boende har efter tillstånd fått sätta upp staket, plank, spaljéer eller planterat häckar och rabatter. Detta har gjort att ytor som tidigare kanske har känts halvprivata nu har blivit mer privata. Det finns dock kvar ytor mellan husen som alla har tillgång till. Samtidigt som en del har blivit mer privata har jag upplevt att det är när folk vistas och pysslar på sina små trädgårdsplättar som man kommer i kontakt med varandra och börjar prata över gränserna. Ur estetisk synpunkt blir utemiljön väldigt brokig eftersom det inte finns några allmänna riktlinjer för hur plank, staket och så vidare ska se ut eller hur det ska sättas upp. Det kan ha både sina för- och nackdelar, vilket också Horgby och Jarlov (1991) beskriver, intrycket kan bli lite rörigt men samtidigt har de boende stor chans att själva få påverka hur deras utemiljö ska se ut och användas.

Något som kan vara svårt att förutse och kontrollera är hur stort intresset är för att odla. Det kan gälla framförallt de former där medborgarna i exempelvis föreningar odlar på offentliga platser. Det krävs en balans mellan antalet medlemmar och platsens yta och förutsättningar. En stor grupp som vill odla kan bli svår att organisera, ta beslut i och finna tillräcklig plats för att alla ska kunna vara med. I en liten skara människor som vill odla kan däremot pressen och bördan av organisation och skötsel bli för stor.

Att odla i staden har alltid hängt samman med att upprätta en slags säkerhet av tillgång på livsmedel. Koloniträdgårdarnas framväxt i Sverige hängde exempelvis samman med livsmedelsbristen som uppstod under första världskriget. Det talas även idag om matsäkerhet eller "food security" där människor alltid ska ha en säker tillgång på näringsrik och hälsosam mat. Hur detta ska lösas är en av vår tids stora frågor. Att endast förlita sig på stora producenter, att koncentrera odlingen till vissa platser och att en stor del

av livsmedlen importeras skulle kunna få negativa konsekvenser. Genom att satsa på olika sorters odlingar sprider man även riskerna om katastrofer eller konflikter skulle uppstå.

Det är inte meningen att den urbana odlingen ska konkurrera ut andra element i det offentliga rummet såsom utsmyckningar, sittplatser, lekplatser med mera utan att det ska samspela och kanske även förstärka stadens utbud av exempelvis mötesplatser.

Kommunerna skapar ofta en lång rad med dokument som innefattar olika mål, policys och strategier. Svårigheten ligger i att implementera alla dessa visioner och inte låta dem samla damm i någon bokhylla eller arkiv. Eldsjälar och engagerade medarbetare på kommunen blir avgörande för hur framtiden kommer att se ut men också att det finns möjlighet till initiativ och samarbete med kommunens invånare.

För grundaren av "Lufa Farms", Mohamed Hage, blev det en ganska lång väg för att förverkliga idén om en kommersiell odling på taket till en av Montréal's kontorsbyggnader. Jag kan tänka mig att förhållandena och problemen med tillstånd, planer och regler i Canada skulle vara liknande vid ett genomförande i Sverige. Det tycker jag också har framgått i de svenska projekten som finns, de är dock mer inriktade på föreningar och odling för allmänheten än på kommersiell produktion. Det finns inga direkta strategier eller regelverk för att hantera odling i staden i någon större utsträckning. Bristen på detta kan vara ett hinder för att den urbana odlingen ska kunna implementeras. Men som initiativen från exempelvis "Lufa Farms" i Canada och "Stadsjord", "Barn i Stan" och "Mykorrhiza" här hemma i Sverige har visat så finns det möjligheter att förverkliga sina drömmar om odling i staden.

Varvsstaden

Eftersom hela Varvsstaden ligger på mark som består av utfyllnadsmassor och eftersom industriverksamhet har bedrivits i området under lång tid är det viktigt att undersöka markförhållandena och eventuella föroreningar. Det

kommer antagligen att bli nödvändigt att tillföra ny jord där man vill odla.

Ett av de största problemen med odling i Varvsstaden är bristen på mark i och med att exploateringen är så stor. Förhållandena för odling är självklart bäst när det sker i markplan men dessa möjligheter är starkt begränsade i de planer man har tagit fram för Varvsstaden. Den täta strukturen och de höga byggnaderna gör också att tillgången på ljus blir en utmaning att klara av. Vilken struktur Varvsstaden kommer att få och höjden och placeringen av byggnaderna kommer att påverka var och vad som kan odlas. En annan aspekt som påverkar är de starka vindarna från havet som drar in över Malmö.

Fördelen med att försöka integrera odling i Varvsstaden är självklart att man redan från början har möjlighet att finna lösningar på olika utmaningar som rör odlingen. Det kan handla om allt från tekniska aspekter till att variera olika upplåtelseformer.

Varvsstaden utgör också ett exempel på vad som sker på många platser, att gamla industriområden omvandlas för andra funktioner eller att befintliga strukturer i staden förtätas. Detta innebär stora utmaningar för att bibehålla eller skapa kvalitéer som rör stadens utemiljö och grönska där odling kan vara en del.

Idéskisserna i detta examensarbete visar på olika möjligheter att implementera urban odling. Takodlingarna i växthus har ingen liknande motsvarighet här i Sverige men "Lufa Farms" i Canada har nyligen färdigställts. Kanske är tiden nu mogen att testa dessa anläggningar även i Sverige? Det är många tekniska aspekter som måste lösas för dessa odlingar men kanske är det inte det som kommer att utgöra den största utmaningen. Som nämnts så finns det många utmaningar när det gäller tillstånd, planer och regler för att förverkliga dessa idéer. För bostadsgårdarnas del i Varvsstaden blir de sociala och rekreativa värdena det som framför allt blir viktigt och inte produktionen i sig eftersom det inte finns utrymme för att odla några större mängder grödor.

Slutsatser

I början av detta examensarbete ställdes frågan; Vilka möjligheter och begränsningar finns det med urban odling? Genom mitt arbete har jag försökt att svara på denna fråga. Urban odling har många olika möjligheter och begränsningar som man måste ta hänsyn till. Att arbeta vidare med det som utgör begränsningar idag kan också skapa nya möjligheter att i framtiden i större utsträckning implementera odling i staden.

Nedan presenteras de möjligheter och begränsningar som jag har funnit under examensarbetets gång. Det finns säkerligen flera aspekter som också skulle kunna vara med. Rubrikerna presenteras utan inbördes ordning.

Möjligheter

- **Integration**
Genom odlingen kan integration ske mellan individer och grupper som kanske inte i vanliga fall skulle mötas.
- **Social samvaro**
Odlingen kan bli en mötesplats som stärker den sociala samvaron.
- **Kunskap**
Odlingen kan fungera som ett pedagogiskt instrument för både stora och små och genom detta kan kunskaper i en rad olika ämnen kopplas.
- **Intresse**
Det stora intresset för att odla själv ger ett bra underlag för att införa odlingsmöjligheter i staden och kan också bidra till nya tankar, idéer och lösningar.
- **Brukarmedverkan**
Brukare kan genom den urbana odlingen ges möjlighet att påverka stadens rum och dess utveckling, användning och form.
- **Förbättra hälsan**
Genom utomhusvistelse och trädgårdsarbete kan både den fysiska och psykiska hälsan förbättras.
- **Produktion**
Den urbana och småskaliga odlingen kan bli ett komplement till det

storskaliga konventionella jordbruket och ge en produktion av lokalodlade grödor.

- **Miljö**
Urban odling skulle kunna utvecklas för att bidra till en mer miljövänlig produktion av livsmedel samtidigt som exempelvis den biologiska biodiversiteten i staden ökar.

Begränsningar

- **Planering**
Övergripande strategier från kanske framförallt kommuner saknas för hur odling i staden ska integreras i större utsträckning.
- **Regelverk**
Många delar av regelverk är inte anpassade för småskalig odling i staden vilket exempelvis kan gälla planering, hantering av livsmedel och försäljning.
- **Privat/Offentlig**
Balansen mellan det privata och offentliga kan i vissa fall utgöra ett hinder för odling i staden. Ägandet och rätten till marken och det som odlas kan vara ett exempel.
- **Attityd**
Attityd och mentala hinder kan hindra utvecklingen och utbredningen av urban odling.
- **Föroreningar**
Föroreningar i mark och luft kan vara ett problem för att producera livsmedel i staden och är något som många människor oroar sig för.
- **Ljus**
När staden förtätas och i områden med befintlig hög och tät bebyggelse blir tillgången på solljus en begränsande faktor för vad som kan odlas.
- **Mark**
Marken i staden är ofta en värdefull tillgång med stort exploateringsstryck där konkurrensen kan bli stor och därmed begränsa odlingsmöjligheterna.

- Ekonomi

Mindre, kommersiella odlingar i staden kan få det svårt att konkurrera med större producenter.

Frågeställningar och forskning för framtiden

Det finns många aspekter att undersöka och forska vidare på när det gäller urban odling och de svenska förhållandena. Exempelvis finns det inte särskilt många rapporter om hur luft- och jordförhållandena med eventuella gifter och föroreningar i staden påverkar de grödor som odlas. Flera projekt som jag har uppmärksammat i detta examensarbete har varit ganska småskaliga och de har skett på initiativ av stadens invånare, exempelvis "Barn i stan", Mykorrhiza och Slottsträdgården. Kontakten och dialogen med kommunen har dock i dessa fall varit avgörande och mycket viktig. Några större strategier för hur man ska inkorporera urban odling i stadsplaneringen och med stadens grönsstruktur har jag inte sett från någon svensk kommun och detta skulle kunna vara frågeställningar att undersöka vidare.

En annan aspekt som kan behöva undersökas om urban odling blir mer omfattande är olika regelverk. Det kan gälla exempelvis säkerhetsavstånd, miljöfrågor, kontroller, hantering av grödor och djur samt försäljning av stadsodlad mat eller produkter som gjorts utifrån detta. Mycket av regelverket grundar sig i storskalig produktion och behöver säkert ses över. Man är inte så van vid att hantera frågor och tillstånd som rör urban odling men när intresset växer och odling och hantering av djur dyker upp på nya platser i staden kan arbetet med att ta upp nya riktlinjer och regler vara nödvändigt.

Som tidigare nämnts så är undersökningarna angående hur mark- och luftföroreningar påverkar stadsodlade livsmedel och hälsan mycket bristfälliga vilket kan vara ämnen för framtida forskning. Ytterligare frågeställningar kan vara att utveckla metoder för att sanera förorenad mark. Att kartlägga var förorenad mark finns samt hur man hanterar och dokumenterar förflyttning av jord och schaktmassor vid exempelvis byggnation kan också utvecklas.

Som beskrivits så finns det ofta en fin gräns mellan det privata och offentliga när det gäller odling i staden. Gränsen mellan det privata och offentliga har att göra med upplåtelseform och utformning. Problem kan framförallt uppstå när

odlingen sker av en grupp med människor eller en förening på mark som är offentlig och som ska vara tillgänglig för alla. Exempelvis kan människor som inte deltar i odlingen känna sig utestängda och förbisedda. Andra aktiviteter som skulle kunna ske på platsen blir också begränsade. Hur dessa frågor och eventuella konflikter kan hanteras är något som kan utredas vidare.

7

Referenser

Anjou, Marika. (2010). Gifter stoppar höstskörden. [Elektroniskt]. *Sydsvenskan*, 29 september. Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/malmo/article1251861/Gifter-stoppar-hostskorden.html> [110121].

Bergström, Britt-Marie. (2009). Plåthall blir nytt myller. [Elektroniskt]. *Sydsvenskan*, 4 augusti. Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/malmo/article535419/Plathall-blir-nytt-myller.html> [110117].

Carlsson-Kanyama, Annika & Engström, Rebecka. (2003). *Fakta om maten och miljön – Konsumtionstrender, miljöpåverkan och livscykelanalyser*. Stockholm: Naturvårdverket (Naturvårdsverket Rapport nr 5348).

Delshammar, Tim. (2005). *Kommunal parkverksamhet med brukarmedverkan*. Diss. Sveriges lantbruksuniversitet. Alnarp.

Delshammar, Tim. (2006). Brukare och brukarmedverkan i den kommunala parkverksamheten. *Gröna Fakta*. 1/2006.

Delshammar, Tim. (2011). 0,6 – Hur bra är det? [Elektroniskt]. *Movium*, 8 februari. Tillgänglig: <http://www.movium.slu.se/Ledaren/lasmer.cfm?91> [110214].

Drost, Hans, Englund, Gunilla, Nordwall, Ingrid, Sidblad, Solveig, Thorin, Leif & Hallgren Sören. (1995). *Koloniträdgårdsboken*. Stockholm: LTs Förlag AB.

Dunnett, Nigel & Kingsbury, Noël. (2004). *Planting green roofs and living walls*. Portland, Oregon: Timber Press.

Emilsson, Tobias. (2005). *Extensive Vegetated Roofs in Sweden - Establishment, Development and Environmental Quality*. Diss. Sveriges lantbruksuniversitet. Uppsala.

Hallemar, Dan. (2008). Ljus framtid för Sorgenfri. *Arkitekten*, 6/7, juni 2008.

Horgby, Charlotte & Jarlöv, Lena. (1991). *Lägenhetsträdgårdar – ett nygammalt sätt att förbättra bostadsmiljön*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.

Israelsson, Lena. (2004). *Cityodling*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB.

Karlstads kommun. (2010). *Klimatsmart matvecka för alla elever*. [Elektronisk]. Tillgänglig: [http://www.karlstad.se/apps/symfoni/karlstad/karlstad.nsf/\(\\$All\)/DC7E6D52F050E663C12577A60044AFED?Open](http://www.karlstad.se/apps/symfoni/karlstad/karlstad.nsf/($All)/DC7E6D52F050E663C12577A60044AFED?Open) [110105].

Larsson, Marie. (2009). *Stadsdelsträdgård – Plats för gemenskap och kreativa processer*. Diss. Sveriges lantbruksuniversitet. Alnarp.

Larsson, Marie. (2010). *Stadsdelsträdgårdar – för gemenskap och odling. Gröna Fakta*. 1/2010.

Lindholm, Gunilla. (2001). En stad är inte en myrstack – Om förhållningssätt till gränser mellan privat och offentligt i fysisk planering. I Ramírez, José Luis. (red.) *Att forska om gränser*. Nordregio, Report 2001:3.

Lufa. (2011). Hemsida. [Online] (2011). Tillgänglig: <http://www.lufa.com/> [110125].

Malmö Kulturmiljö. (2007). *Kulturhistorisk utredning - Varvsstaden, Kockumsområdet söder om Stora Varvsgatan*. [Elektroniskt]. Tillgänglig: http://www.malmo.se/Medborgare/Kultur--noje/Museer--utställningar/Malmo-Museer/Kulturmiljovard/Rapporter-och-publikationer/Rapporter-2007/pagefiles/KMVRapport_2007_009_low.pdf [101214].

Malmö stad. (2010). *Policy för hållbar utveckling och mat*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://malmo.se/download/18.5e17dc6a12be77c831780006633/Policy+f%C3%B6r+h%C3%A5llbar+utveckling+och+mat.pdf> [110113].

Malmö stad. (2011a). Hemsida. [Online] (2011). Tillgänglig: <http://www.>

malmo.se/ [110317].

Malmö stad. (2011b). *Malmö skolor visar vägen*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.malmo.se/Medborgare/Miljo--hallbarhet/Mat--halsa/Ata-hallbart/Ekomat-i-Malmo-stad/Goda-exempel-fran-Malmo-stad/Malmo-skolrestauranger.html> [110214].

Malmö stad & Malmö högskola. (2008). *Plattform för Kunskapsstaden Malmö*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.malmo.se/download/18.5d8108001222c393c008000104605/wwwkunskapsstaden.pdf> [110113].

Malmö stad & Peab. (2008). *Varvsstaden – Program för parallella uppdrag*. [Elektroniskt]. Tillgänglig: <http://www.malmo.se/download/18.1c002f7b12a6486c372800011998/Varvsstaden%2Bsk%C3%A4rmversion.pdf> [110117].

Malmö stadsbyggnadskontor. (2010). *Så förtätar vi Malmö!*. Dialog-pm 2010:2. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.malmo.se/download/18.4d147ba1286e5bcbb4800055507/F%C3%B6rt%C3%A4tning-PM.pdf> [110113].

Matsuoka, Rodney H. & Kaplan, Rachel. (2008). People needs in the urban landscape: Analysis of Landscape And Urban Planning contributions. *Landscape and Urban Planning*. 84, 7-19.

Nordahl, Darrin. (2009). *Public Produce – The New Urban Agriculture*. Washington DC: Island Press.

Patel, Runa & Davidson, Bo. (2003) *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Persson, Bengt. (1999). *Grönytefaktor för Bo01*. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.malmo.se/download/18.22ccf94712cdcd54b038000912/vh_bo01_gronytefaktor.pdf [110113].

SCB. (2008). *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF)*. Hemsida [Online] (081107). Tillgänglig: http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____48681.aspx [110131].

Schmidtbauer, Pia. (2008). Odling som vardagskultur. *Gröna Fakta*. 5/2008.

Slottsträdgården. (2011). Hemsida. [Online] (2011). Tillgänglig: <http://www.slottstradgarden.se/> [110128].

SLU. (2010). Fakulteten för Landskapsplanering, Trädgårds- och Jordbruksvetenskap. Hemsida. [Online] (101126). Tillgänglig: <http://www.slu.se/sv/fakulteter/ltj/alnarps-rehabiliteringstradgard/klinisk-verksamhet/> [110126].

Svala, Catharina. (2008). Från kålgård till villaträdgård – Lantgårdens trädgård, utveckling och betydelse. *Stad & Land*. 172:2008.

Taylor Lovell, Sarah. (2010). Multifunctional Urban Agriculture for Sustainable Land Use Planning in the United States. *Sustainability*. 2(8).

The Fairmont Waterfront Hotel. (2011). Hemsida. [Online] (2011). Tillgänglig: <http://www.fairmont.com/waterfront/GuestServices/Restaurants/HerbGardenhoneybees.htm> [110128].

Tondel, Martin. (2010). *Miljömedicinsk bedömning av stadsodlade livsmedel*. Göteborg: Sahlgrenska Universitetssjukhuset, Arbets- och Miljömedicin, Västra Götalandsregionen Miljömedicinskt Centrum. 9 februari 2010.

Tykesson, Tyke, Red. (2003). *Malmö kartor – Från 1500-talet till idag*. Lund: Historiska Media.

Wakefield, Sarah, Yeudall, Fiona, Taron, Carolin, Reynolds, Jennifer & Skinner, Ana. (2007). Growing urban health: Community gardening in South-East

Toronto. *Health Promotion International*, vol. 22 no 2.

Wallén, Göran. (1996). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Wallgren, Christine. (2006). Local or Global Food Markets: A Comparison of Energy Use for Transport. *Local Environment*, Vol. 11, No. 2, ss. 233-251, April 2006.